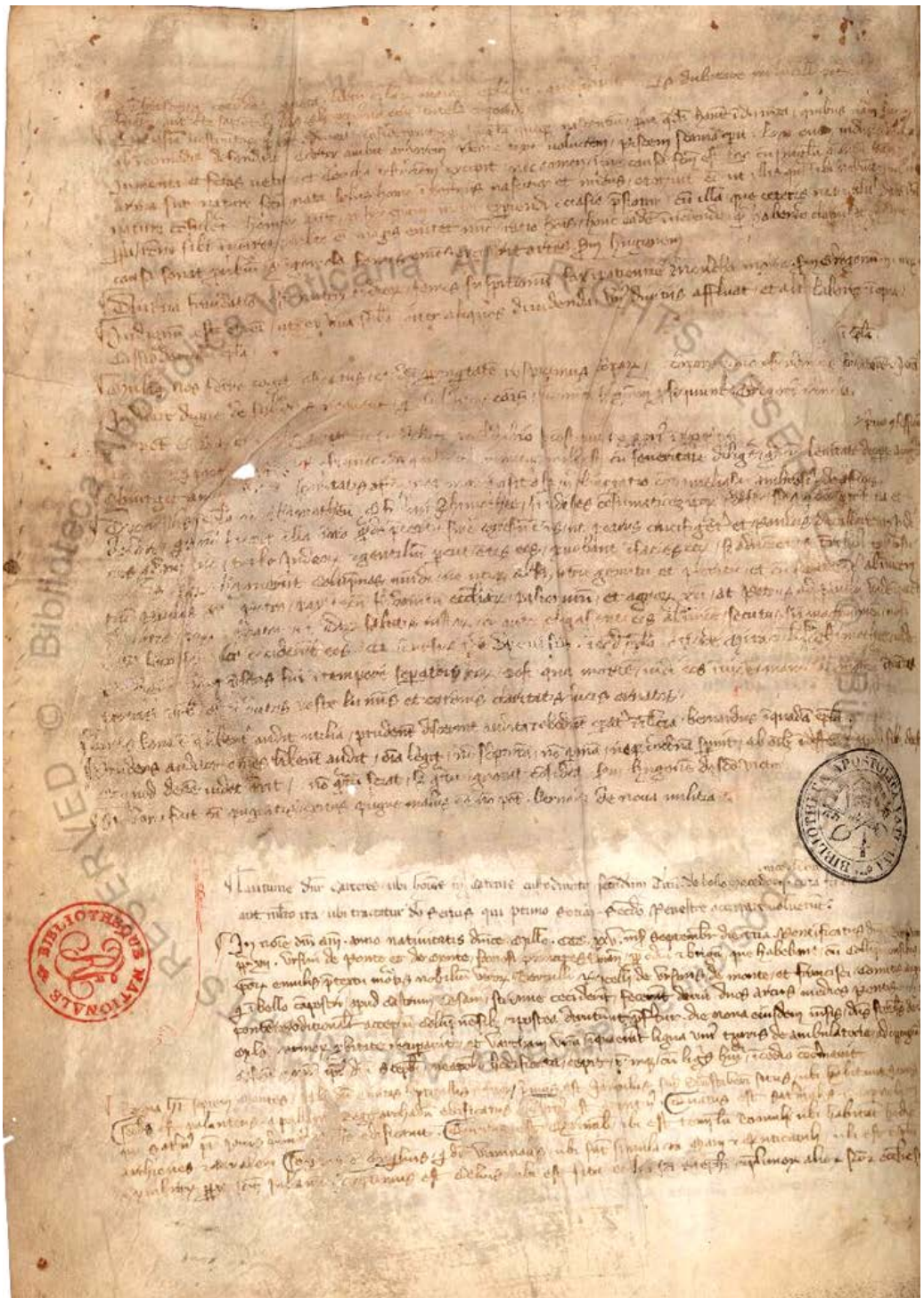


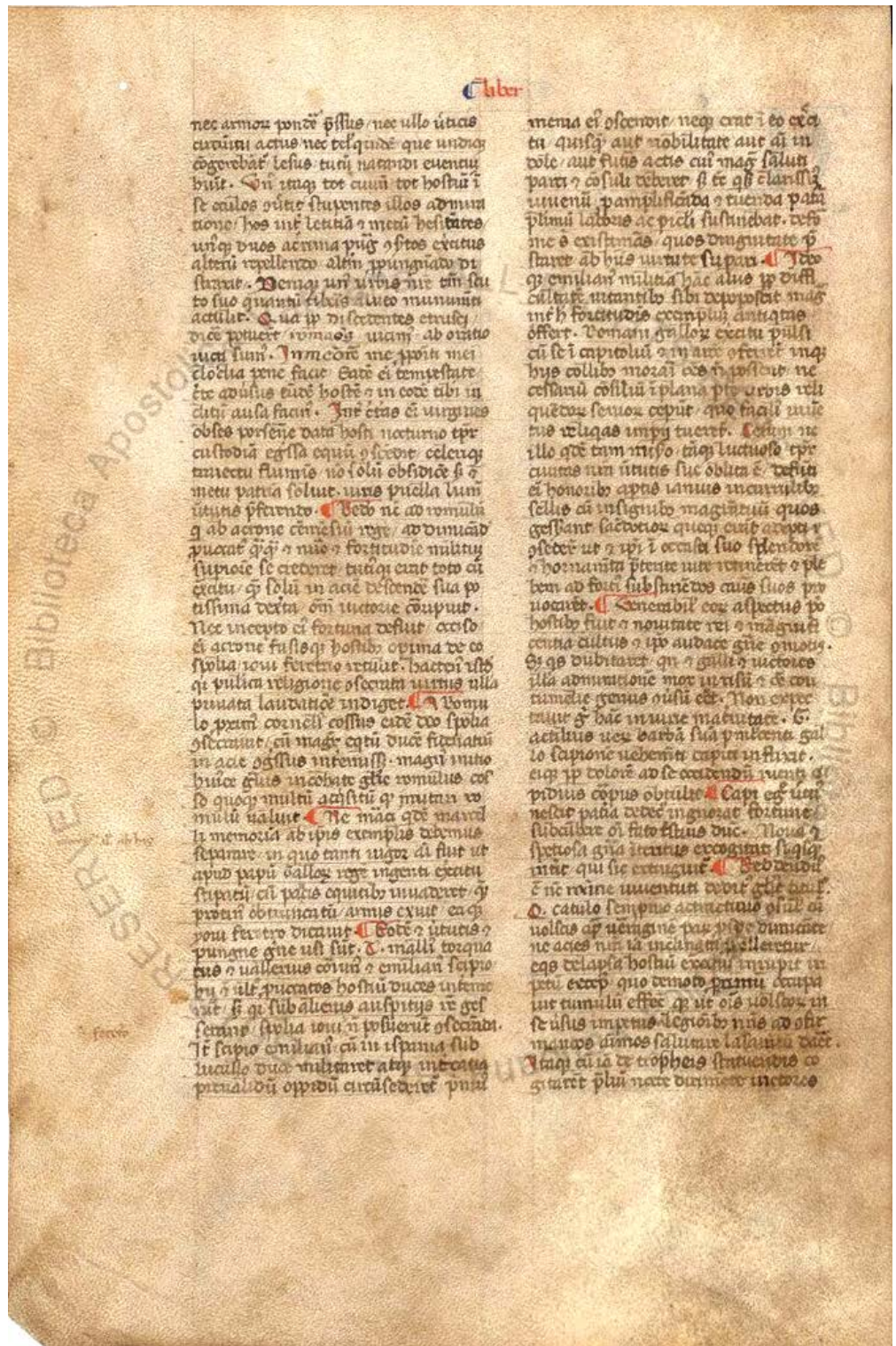
61a. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 1927 (f. 1r)

nota di possesso di Giovanni Cavallini



61b. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 1927 (f. 95v)

annotazioni di mano di Giovanni Cavallini



nec armorum pondere pressus nec ullo utique
 cursum actus nec deliquit que undique
 cogerebat. Iesus tunc natandi euentum
 huius. Quia itaque tot cum hostium i
 se oculos ostentis stupentes illos admira
 tione hos inter leuata et mentis hesitantes
 usque viros acrimia pugna ostros exutus
 alteri repellente alibi pungenti di
 straxit. Denique unius urbis nix cum sui
 to suo quantum sibi daret munus
 acclit. Quia ipse discedentes etrusci
 dice potuerit romanos unam ab omni
 uici sum. In medio me ipse mei
 cloctia tunc facit. Sicut et temeritate
 tre aduersus eandem hostem in corde tibi in
 diti aulicam. In etas et uirgines
 obles presentem danti hosti nocturno tpe
 custodia casta equi et sicor celestis
 tuncu flumio no solum obfidere si et
 metu putia soluit. unis puella lum
 utina pferendo. **T**edo ne ad romula
 q ab acione etnesu regis ad dimicad
 puat qd et nio et fortitudine militum
 supore se credere tuncq eandem toto cu
 exatu q solum in acie desceat sua p
 ussima dexta omi inuore coupuo.
 Nec incepto et fortuna desit. occidit
 et acione fustisq hostib; optima re co
 spolia romi feretro reuoluit. hactenq usq
 q pulchra religione psecuti inuis nlla
 puata laudatice indiget. **V**omni
 lo piam corneli collis eandem de spolia
 ostentat. cu magis equi dicit fignatu
 in acie ogstus infemiss. magis inuis
 huice glis incohate glie romulus col
 so quocq multu acclitit q mutari ro
 mulu ualuit. **N**e mia qd marci
 li memoria ab ipis exemplis uemus
 sepam in quo tantu uigor di fuit ut
 apud papu galloy regis ingenti exatu
 stupati cu patris equitib; unuaret q
 piam obmunitu armis exuit. ea q
 romi feretro dicunt. **C**ote et utinis
 punone que uel fuit. **T** malli torqua
 tus et ualcanus comit et emilian sapio
 hu et uel puatice hostiu duces infem
 uit si q sub alienis auspitijs re ges
 semis. spolia romi n possent ostentari.
 Te sapio emilian cu in ipsis sub
 lucillo duce militaret atq in ecata
 pualidū oppidu circūsedere pui

memis et ostentit. neq erat i eo exa
 ta quisq aut nobilitate aut ai in
 tole aut fuis actis cui mag salun
 panti et consili debere si et qd elan
 uiuentu pamplicata et tuenda pati
 plimū labris ac pich susudat. tunc
 me et existimas quos dnguntate q
 staret ab hys uirtute su pax. **I**deo
 q emilian milia hac alio ip diti
 calitate uicantib; sibi deponat mag
 inf h fortitudine exemplū amiguo
 offert. Romani galloy exatu pulsi
 cu se i capitolū et in acie ostentit. inq
 hys collib; morat ead et possit ne
 cessariū consiliū i plana pte urbis reli
 quetor seruos cepit. que itaq uile
 tnd reliqas impy tuent. **C**eteru
 illo qd tam miso mag luctuoso tpe
 curans un uirtus sic obita et. tunc
 et honorib; apud iunus inuicantib;
 sellis et insignib; magistrū quos
 gestant lactuocor quaq aut arripit
 ostendit ut q ipi i occisi suo splendore
 et humanit pteur uir ueneret et ple
 tem ad fuit suspirios eius suos pro
 uocant. **S**enecabil cor aspectus po
 hostib; fuit et nouitate rei et magis
 cenna cultus et ipi audace que omnia.
 Et qd dubitaret qu et gallo uictorio
 illa admittione mor in rilli et con
 tumacie genus ouli est. Non expec
 tant q hie inuice maculate. **C**
 acclitit uex barba sua pntena gal
 lo sapione uident caput infirax.
 eiq ip colat ad se occidendi uent q
 pridus cepus obrulit. **C**apti eiq un
 neltit patia dices inuozat fortune
 libidat et fite filius duc. **N**ous et
 spetiosa gra uicant excoqimo sigla
 unie qui sic conuiguit. **R**ed de
 et ne roine uiuentu uerit ete aut.
Q cabulo sempis acclitit glis et
 uollet qd uicigine pax ip de dimicac
 ne acies nra ta incantat et illerant
 eaq delapia hostiu exatu impur in
 pte excep quo demot pami campu
 ur tumulu effor qd ut ois uollet in
 se uisus impis legioib; nris ad oie
 manpo dioces saluare lalantia dicit.
Itaq cu ia re trophero stantibus co
 guntet plū nec durime inuore

62b. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 1928 (f. 13v)
 mano B

De pudicitia. Sextus.

Nax de uirginitate patet hoc
 feminae p[ro]p[ri]a uirginitate
 tum pudicitia iure. Tu
 est ista religio adsecutos
 uide facis ioculis. Tu capi
 tolit in nois puluinaib[us]
 iaculis. Tu iulaty colu[m]
 Augustas penates casti
 maq[ue] q[ue] uulce geniale tho
 ri, allidua stant celebrat
 Quo phidyo puelius etatis ista uicall
 tu uunus restu sincer uunete fies p[er]
 manet. Te cultore matral scola centet.
 Ares q[ue] q[ue] q[ue] q[ue] q[ue] uoluit. **D**vy
 no mane pudicitie. Lucetia cul umis
 aius malis eire fortite mulicbie col
 fertit e[st] atiq[ue]u regio sup[er] filio p[er] u[er]u
 pu[er]i p[er] coacti ai g[ra]uiss ubis i uunam
 sua i osilio uocou d[omi]n[us] h[er]o se qd ue
 he recta actulit i[st]e n[on]t[ur] ai q[ue] ai aido
 d[omi]n[us] ipu[er]i co[er]sule p[er] regio p[er]muta di
 p[er] r[ati]o p[er] h[er]o illa i uun[us] n[on] tulit.
Elegim p[er]lecta g[ra]uis si p[er]acty uir ip[er]
 ne p[ro]prio staminaret dom[us] sua p[ro] san
 guin[us] n[on] p[er]p[er]e. Na est appl claudi d[omi]n[us]
 filie d[omi]n[us] q[ue] stupri p[er]motu[us] ub[us] frenu
 p[er]tinat[ur] exeret reducta ip[er] puella o[mn]
 dit pudicem i[n]t[er]p[er]t[ur] q[ue] corrupte p[er] esse
 maluit. **E**t alio uolore ai p[er]dit fuit
 p[er]d[omi]n[us] auidian[us] cas[us] u[er]u q[ue] p[er]p[er] op[er]e filie
 luc[us] i[n]t[er]p[er]t[ur] ap[er]d[omi]n[us] p[er]ua h[er]o
 fatuino ne o[mn]i[us] scelatu[us] h[er]o ascaffe
 sup[er]p[er]o q[ue] ipam puella necauit. Im ne e
 pec[er]e nup[er]ias celebrmet actus ex[er]o adu
 xit. **Q**uid p[er]mon[us] q[ue] ai nubil ia etate
 filie sue oblatu redisse coguat ai p[er]f[er]a no
 libidine heride lapsus uir[us] p[er] h[er]o. **C**eteru am
 n[on] tu q[ue] tene tenetis ad huc puelle sensib[us]
 instigatis dilaplina i gen[er]a[m] mag[is] etam
 aut[ur] e[st] q[ue] ai est p[er]cipit ut no solu uirg
 nitate uulm[us] h[er]o obacula ad uir[us] sinca
 p[er]fert. **Q**uo sibi marini suhan hono
 rib[us] q[ue] sp[er]e uollet[ur] est. cesar[us] g[ra]uita
 osu[m]a[us] exegit penos a filio dubie cultu
 n[on] q[ue] p[er]u[er]o p[er]p[er]it uolitate secessu con
 sp[er]tu p[er]e uunio. **E**t q[ue]m celo u[er]u uir
 nimis accib[us] ex[er]it[ur] n[on] p[er] antluu p[er] h[er]o
 seu i pudicia cor[us] q[ue] ad no fide conu[er]t[ur] i[n]

seueru potet patre ezneru filia e[st] sua q[ue]
 i[n] se stupri amie cognauit d[omi]n[us] eremit.
Qu[on]iam scim[us] q[ue] i uunite n[on] pudicitia fuisse
 ex[er]it[ur] rebom[us] iqua q[ue] i[n] h[er]o libidinis i[n] seue
 ros d[omi]n[us] uoices euasille aido uun[us]. **E**t h[er]o
 ex[er]it[ur] nois iac memora bil[us] f[er]i e[st] o[mn]
 dauidi o[mn]i[us] cell[us] col curul. g[ra]u[us] d[omi]n[us] capi
 tolos g[ra]u[us] p[er] die ad p[er]m[us] d[omi]n[us] q[ue] filia d[omi]n[us] stupro
 appllisset; cog[is] assueuere se cog[is] no posse ac
 ad e[st] q[ue] i[n] factam p[er]p[er] h[er]o q[ue] ob ro tribu
 n[on] ai anulu i p[er]p[er]ate u[er]u uollet[ur] tribu
 no[us] negat[ur] se i[n]t[er]p[er]t[ur] quo munus pud
 citie q[ue] p[er]p[er]et. Cuius itaq[ue] sciam[us] re
 uno t[er]t[ur] q[ue] t[er]t[ur] e[st] o[mn]i[us] p[er]p[er]at[ur] e[st]. **C**ol[us] tu
 uen[us] p[er]p[er]it i[n] uol[us]a u[er]p[er]o i[n]t[er]p[er]t[ur] uulit
 sciant[ur] t[er]t[ur] u[er]e d[omi]n[us] p[er]p[er]o p[er]m[us] i[n]t[er]
 t[er]t[ur] sua ualuisse. **E**t **E**xcellus quap[er] e[st] e[st]
 stupro se m[us] ac p[er]p[er]o e[st] t[er]t[ur] g[ra]u[us] h[er]o
 p[er]p[er]it[ur] i[n]t[er]p[er]t[ur] n[on] mox g[ra]u[us] d[omi]n[us] ad p[er]
 d[omi]n[us] ai q[ue] h[er]o d[omi]n[us] i[n]t[er]p[er]t[ur] n[on] e[st] f[er]i e[st]
 h[er]o ai i[n] q[ue] d[omi]n[us] e[st] p[er]p[er]o uoluit p[er]p[er]o
 nocuit q[ue] no p[er]p[er]o p[er]p[er]o. **C**ar[us] h[er]o illa ai
 g[ra]u[us] **E**t u[er]u h[er]o u[er]u qui co[er]s
 latu suo eb[er]it[ur] i[n]t[er]p[er]t[ur] h[er]o e[st] h[er]o ai p[er]
 domest[us] ai p[er] uun[us] q[ue] h[er]o e[st] aliena e[st]. **E** plo
 tis n[er]u se iure adole[er]t[ur] a[m]o d[omi]n[us] coact[ur]
 e[st] f[er]i ab e[st] u[er]u q[ue] stupri i[n]t[er]p[er]t[ur] no
 luit affect[ur] q[ue] rel[us] ad co[er]sule uoluit; ag[is] h[er]o
 d[omi]n[us] senat[ur] e[st] t[er]t[ur] f[er]i senat[ur] p[er]p[er]o i[n]t[er]p[er]t[ur]
 d[omi]n[us] uoluit. **I**n q[ue] i[n]t[er]p[er]t[ur] e[st] i[n]t[er]p[er]t[ur] i[n]t[er]p[er]t[ur]
 langu[us] pudicitiam ai e[st] uoluit. **E**t q[ue]
 mur[us] h[er]o uun[us] p[er]p[er]o. g[ra]u[us] e[st] u[er]u. **E**t
 sciam[us] e[st] uun[us] co[n]cl[us] fortiss[us] milite i[n]
 p[er]d[omi]n[us] e[st] uun[us] u[er]u q[ue] uoluit q[ue] honore
 p[er]p[er]o u[er]u ab ip[er]atorib[us] d[omi]n[us] q[ue] ai i[n]t[er]p[er]t[ur]
 adole[er]t[ur]o stupri o[mn]i[us] uun[us] p[er] u[er]u
 o[mn]i[us] ad appl[us] tribu[us] ai e[st] stupro n[on]
 negat[ur] h[er]o i[n]t[er]p[er]t[ur] se i[n]t[er]p[er]t[ur] d[omi]n[us] q[ue]
 adole[er]t[ur] ille p[er]p[er]o ap[er]t[ur] e[st] q[ue] i[n]t[er]p[er]t[ur]
 f[er]i i[n]t[er]p[er]t[ur] sua i[n]t[er]p[er]t[ur] n[on] uoluit. **I**nq[ue]
 con[er]t[ur] i[n]t[er]p[er]t[ur] mou[us] coact[ur] e[st] n[on] p[er]p[er]o
 n[on] e[st] a[er] p[er]p[er]o p[er]p[er]o ai fortib[us] uir[us] i[n]
 casa o[mn]i[us] u[er]u e[st] u[er]u u[er]u u[er]u u[er]u
 litas emerit. **E**t **L**ibidinosi certu no
 nis sup[er]p[er]it[ur]. **E**t lecton[us] me[us] e[st] h[er]o mul
 t[us] e[st] filio h[er]o eritus sa[er]e. **C**ui conu[er]t[ur]
 e[st] p[er]p[er]o ad p[er]p[er]o q[ue] co[n]m[er]t[ur] suum
 stupri ai appllisset h[er]o i[n]t[er]p[er]t[ur] a[er]i sciam[us]

VED © Biblioteca

RESERVED © Biblioteca Apostolica Vaticana

ALL RIGHTS RESERVED

62c. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 1928 (f. 33r) mano C



REGIS ROME Vale
 cuius hinc operi suo pmo
 probemur ponit in quo
 suuz propoluz ostende
 no fiat auditore hem
 uolos Secundo tractatus prosequit
 in quo que in probemio promiscuit
 peccatorum declarat ibi Te igitur
 Cuius primus ptem intelligenda
 est scienduz q consuetudo scilicet
 ut implius est probemiu ptem
 ita probemiu aut ueuit apmo
 si componatur ai pro ul probemio qd
 est pmiu di probemiu quasi pmi
 gmo Scilicet obmoloziam no di p
 hemiu q probemio factu inuicem
 naq no nulli homines non saptores
 ibi & auditoribz deualabant & a
 que ptem materiaz eam auctozem
 mtecentuz ut igitu adu ul minu
 nihil possit mope non st auctozem
 mtecentuz in probemio ptem mte
 ce ut & ex hoc possint adu auozem
 maledictis ac & inuicem ouare Ca
 omnia que in hoc probemio causa q
 adu duplex uidebat efficacis ip
 ualarius qui hinc libru efficitur e
 dicit causa materialis e facta &
 dicta Romanos & aliaz qmnu
 & uniuersalis uariuz & uita de qu
 bus ut ip testatur mto processu
 est dictuuz. Causa formalis est
 duplex e forma tractatus & forma
 tractandi forma tractandi est ipam
 ueritatem breuiter ac dilucide exp
 at. forma tractatus est diuisio li
 bri in partes ul in partes libros &
 libros diuisioe in capitula & hec
 mptes Causa finalis est homines
 mtecentuz aduicuz & uariuz Remo
 uere Nam hec intendit mto ope
 Ex hys sequitur qd libru iste sup
 nituz qd hinc hui est dictuz conno
 scia & de ipis docet & scienduz ha
 decet Quare sicut loquimur de
 isto libru edicoe a R. ua p omia
 de hui libru dicit loquenduz est
 suuz q opus ualarius meozem
 a tam pnti & breuiter meozem
 aens ueris Rome et facta simul dicta
 ac memoratu i memoria digna
 Vbi Rome primipali & recita
 q gentuz & aliaz uentuz extra
 Roma de quozem que haud sc
 & dca apud alios auctozes lanuz
 diffusa st i prolixo scripta quuz ac

causam materiales diligere i diligere
 eligeat Constitui eos haud i quo
 causa efficiens tementuz De hoc
 illius auctozibz electa qz soluz a
 mtecentuz uariuz que uis illustris &
 auctozes sollempnes inuicem
 posuerunt si breuiter & si opendio
 sciat ut q breuiter ceo in totis
 tractandi qz ut huius conuoluz p
 sint in quo binulos hinc auditu
 res hui opus Namq breuiter na
 dituz factuz capimur & audi
 us tementuz & qz inuicem apmo
 pto suuz mtecentuz finis scilicet
 causam finalis ut domum et
 i omia hec que dicta sunt propoluz fa
 ceat ut uolentibz sumere domum
 & se exeatuz admittens exemplis
 bonoz & remouere auuz Libru
 longoz inuicem aduicuz qz ceo
 sufficiencia hinc matuz & breuiter in
 & ope sine labore habebit ptem Nec
 mtecentuz In hac pte respondit ita
 re questione que sup ab auctozem sic
 ti possit & d. f. qd dca est se
 amio causam dicti assignat ibi q
 n dca e Nec in capulo mtecentuz
 i no mtecentuz apuuz & de
 hinc ut uellem omia ab auctozem
 scripta hic tractate id sciat opet
 nat amca & loquimur hinc hinc
 dcaz Nam prope loquenduz ille q
 plectatur rem in quo solum memo
 ria & recordatioe digna ut dcaz
 est pnter mtecentuz Si qd quo h
 at ab aduicuz qd no omnia ptem
 Romanos & aliaz uentuz nate
 ualarius pto est Responso qd qd
 hoc euz no propoluz id Respon
 omi ptem aduicuz di Quare n. ce
 ubi su dicti assignat duplicem ratio
 nez pma ratio sumituz & mo pro
 edicti In hoc ope que talis qui in
 tendit breuiter libru & compendiosi
 facti no possit dca omia que in uo
 libru sunt diffuse scripta qz ego in
 tendo breuiter libru tractare & breuiter
 nate ut dictuz est ego no possit
 omia diffuse ab auctozem scripta na
 ratio hanc rationes tementuz mo
 dia nup uolumuz opendit
 opendit potest qd nullus qd
 it prolixo & diffusa breuiter uolumuz
 opendit no est possibile Nota
 sup illa pte euz qd euz sciat
 mtecentuz significanduz si duas in uice

REPRODUCED BY THE VATICAN LIBRARY

63a. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 1929 (f. 1r)

His rom exte. v.

Valerius hunc opus
suo primo phisicorum
quod sunt motus o
scandens auditores
benivolos facit sed te
notata preterit quo que phisico
pmissat p ordinem delatant
ibi minoris status phisicorum
Suiditene idus pres. quia primo
deuotionem suam mittit. Do ad
copiare p amulo beuere. Ibi
te dicitur. Circa hunc priem est
attendendum p officio scibentium
est ut dicitur ibi phisicorum
phisicorum aut uel appo et si opoat
et p ut cu phisicorum est p mium
de aut phisicorum pmo. Et hinc
legit uero de phisicorum qz p emulis
fen. Imidia aut no nulli phisicorum
hond moti septoribus et auctoibus
deuoluerunt fulta p marios et a
que pte deuotione erant. auctoibus
deuoluerunt ut igitur. Ibi ut mi
ni nihil possit dore moti sue
auctores deuotione phisico p mite.
ut p hoc possit. In phisicorum ma
ledos et iudis omnia. In phisicorum
in hoc phisico et quibuslibet. In
effaces ipse uoluerunt qui hinc li
bri effaces edidit. Ca mathis f.
fca. dea romanos. itaq. ubi qz
ta. die intra et virtutibus. Equis
ut ipse testat. Toto p mte est
dictum. **C**ausa for malis d'imp
f. forma tractat et forma tractat
forma tractat est. itaq. hinc
binter et dilucida tractat. For
tractat est deo libri. In phisicorum
et libro d'imp. In phisicorum
p mte. Ca finis est. In phisicorum
et dicitur et auctis remouere
Nam ipse uendit. itaq. ope hinc
utis retrahere. et virtutibus
p mte. Ex hinc p mte q
liber. itaq. p mte et hinc cuius
est virtutes copiose. et dicitur
docere et p mte tractat. Ca uere
fca laqum de hinc libri. Ibi est
loquendum. **S**im ergo op' ualere
p mte. aca material et sub

lectura et ordi sunt dicens
bis romae? lege sic facta sunt
et dea memoratu. i. memoria
qua in his romae. In phisicorum
p mte. i. et alio p mte. etia
roma p mte. que subanda dea
et fca ipse alios auctores diffusa
sunt. i. phisicorum p mte. ad cam ma
turalibus. In phisicorum. i. dicitur el
gere ut colligere copiam ego
suband ualuerunt. In quo a effaces
tractat. et h' ab illislibet aucto
ib' electa quia p mte et uoluerunt
uere que uera illislibet et aucto
res plenes p mte. p mte. ut
si binter et sub op mte. In phisicorum
ut p binter. Ecce ca forma
fca tractat. quia ut binter
cognoscit posse. In quo binter
hinc opus auditores facit. Ita que
binter tractat. facilius capi
unt. et audius tenetur. et qz
p mte. appoat p mte. fca
uere suband cam finis. ut
documta. In oia hinc fca sit. p
mte. fca ut uoluerunt p mte.
documta. p mte. uoluerunt. ad mte
tines uoluerunt bonos et p mte
monere. a uoluerunt libro. In
p mte. ab sit. qz et sufficiat
sumam et binter. In hoc ope
fca. Libere habet p mte.
Hic michi. In hac parte
p mte. ab idu p mte fieri. p mte.
duo p mte. p mte. qz dem est. In cam
de affigunt. Ibi quos cam dicit
exgo n' n' cupido. i. castus. i. nome
p mte. appetitus et dicitur
ut uoluerunt oia ab auctoibus. p mte
hinc tractat. In phisicorum. In phisicorum
ca. loquitur. p mte. p mte.
p mte. loquitur. ille op mte. rem q
uere. In phisicorum. cam cam. et
totam caput. p mte. hoc ope ualere
no uendit. In quo p mte. memoria
et recordatione. digna ut dem
est. p mte. mte. In phisicorum. In phisicorum
fca. ab idu p mte. qz no oia fca
rom. mte. uoluerunt. p mte. nate
uoluerunt. p mte. est. p mte. quia
appetitus. hinc p mte. no est. fca

Biblioteca Apostolica Vaticana



64a. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 1930 (f. 1r)

forte eo tunc quo afflu ficit co-
 fiontib' p'p'io .i. appido d'ndis amicos
 redutib' d'neuris cap' conet milita
 i comio f' i loco ubi opulos ellige
 b'mentis exlamaret figurat .i. p'p'o
 fovens fatuus et h'ma fignu hie
 optio manebim' d'ntu' cu uoca au
 deti atq' p' omem respicit et que
 fignu .i. p'p'o uocis exfignu' q'plu
 omisit d'ntu' cu die p' exlamudo
 i honorem oppritus omis are
 qua p'p'o uerbis d'omercio p'p'o
 p'p'o futuri q'p'ment est aditio
 na d'ns d'ntu' n'atib' cuet' d'ntu' uo
 m'ntu' noni p'p'mus aufp'ens oute
 uertitno uerbis appellatone mutans
 et d'ns uelle .i. gl'ofie uictorie
 qua d'ntu' emillius h'ic'nt ut fup
 dem est me .i. p'p'o in t'p'o abieeto
 uerbis uanis f'p'nd' na ut d'ntu'
 d'ntu' fud ab uelle emillius q'longa
 orone p'p'o uocabit ne romam
 d'ntu' d'ntu' furt n'le qui uelios
 am'ntu' d'ntu' uoc'nt d'ntu' d'ntu'
 m'ntu' dignos uoc'm'nt uelios d'ntu'
 p'p'o d'ntu' p'p'o uoc'm'nt om'ne d'ntu'
 p'p'o h'ic'nt d'ntu' uoc'm'nt

ut uem publica p'p'o
Ouid illud h'ic h'ic t'p'o
 d'ntu' no' d'ntu' na lucas p'p'o
 p'p'o accipit d'ntu' p'p'o q' d'ntu'
 p'p'o d'ntu' esse et q' p' d'ntu' d'ntu'
 p'p'o uelle q' d'ntu' p'p'o d'ntu'
 p'p'o uelle q' d'ntu' p'p'o d'ntu'
 p'p'o uelle q' d'ntu' p'p'o d'ntu'
 p'p'o uelle q' d'ntu' p'p'o d'ntu'

Ad cecilia
 d'ntu' d'ntu' d'ntu' d'ntu'
 d'ntu' d'ntu' d'ntu' d'ntu'
 d'ntu' d'ntu' d'ntu' d'ntu'
 d'ntu' d'ntu' d'ntu' d'ntu'
 d'ntu' d'ntu' d'ntu' d'ntu'
 d'ntu' d'ntu' d'ntu' d'ntu'
 d'ntu' d'ntu' d'ntu' d'ntu'
 d'ntu' d'ntu' d'ntu' d'ntu'
 d'ntu' d'ntu' d'ntu' d'ntu'
 d'ntu' d'ntu' d'ntu' d'ntu'



Biblioteca Apostolica
 PRESERVED
 Camil q rata proais
 fecerat. i exuluz m'ntu'

Brus tam
 d'ntu' d'ntu' d'ntu' d'ntu'
 d'ntu' d'ntu' d'ntu' d'ntu'
 d'ntu' d'ntu' d'ntu' d'ntu'
 d'ntu' d'ntu' d'ntu' d'ntu'
 d'ntu' d'ntu' d'ntu' d'ntu'
 d'ntu' d'ntu' d'ntu' d'ntu'
 d'ntu' d'ntu' d'ntu' d'ntu'
 d'ntu' d'ntu' d'ntu' d'ntu'
 d'ntu' d'ntu' d'ntu' d'ntu'
 d'ntu' d'ntu' d'ntu' d'ntu'

Galo mario
 d'ntu' d'ntu' d'ntu' d'ntu'
 d'ntu' d'ntu' d'ntu' d'ntu'
 d'ntu' d'ntu' d'ntu' d'ntu'
 d'ntu' d'ntu' d'ntu' d'ntu'
 d'ntu' d'ntu' d'ntu' d'ntu'
 d'ntu' d'ntu' d'ntu' d'ntu'
 d'ntu' d'ntu' d'ntu' d'ntu'
 d'ntu' d'ntu' d'ntu' d'ntu'
 d'ntu' d'ntu' d'ntu' d'ntu'
 d'ntu' d'ntu' d'ntu' d'ntu'

Sequeatur ut sibi

64b. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 1930 (f. 10v)

VATERI MAXIMI FACTORVM AC DICTORVM
MEMORABILIVM LIBER AD IYBERIVM
CAESAREM
PROLOGVS



Et eos come crederentur pontificum
fca hinc et dea memoratid
ona que apud alios latius di
fua sunt: ab illis rebus dec
ca auctoribus debet ostendi
q' ut dicitur opusculi possint
Vt decima sume uidentib' longe in quibusdams la
ber ablis: Nec mihi opacem curata cupido i col
lit: Quis enim omis eui gesta metico uoluntum
nide pphendat: Aut quis compas mentis domi
fice pphendat: uide retem scia supior' fudo
oliam: uel attentiori cura: uel pphendat faci
dia traditur se spauent: se ipse huc cepto
penti quem uolunt deoq' ostentis mais ac tre
regimen' ce uolunt' uolunt' salus ppe: C. ac
i uice cuius eadem pphendat uolunt' de quib'
dicitur sunt d'ignis sume fouentur: uita scilicet
hinc uigilantur: Nam si pphendat pphendat ab
lit' optimo max' b' uel sunt: Si excellenti
vates a nide aliquo pphendat sua reuocantur
mea pphendat eo uolunt' ad hanc ce nuz decu
pente: quo ceia diuinitas opinione colligunt
fua pphendat pphendat auctor: fidei par u
detur: quod eximo fulgor' teimonis n'is
multis in clite alacritatis accessit: Et aliquos
enim deos accepimus: C. achares de hinc
qm in uolunt' a cultu deoq' pphendat est i uo
de odione eius sumatim d'istram.

De cultu deorum

Aiores ritus sollempnesq' ceremonias
pontificum scia bigerendad' red' auct
toritat' augur' ob' uatione: apollinis pphendat
uolunt' libris pphendat' de pphendat: e. reueta d'ist
cipina explicat' uolunt' pphendat: Pphendat et i hinc
te uolunt' diuinitas opa d'antur eum aliquod pphendat
ndum est pphendat: cum expohendat uolunt'
cum pphendat pphendat: cum in quibus
cum exis uel pphendat i pphendat cum hinc
eius pphendat sacrificio quo et ostentat' ac
fuleat' de uenatione pphendat.
Animus aut' fudatim an agius no' leu
opuand' h' ceia amplificant' ce pphendat
hinc uolunt' fudatim: cum et opacem

C. uolunt' decem pphendat filij d'entat' con. Ingu
lis et uolunt' populis pphendat' faceret' d'ist
tradentur: C. ce d'at' qua' more pphendat uolunt'
i hinc ce d'at' sacerdot' d' uolunt' cum id oppidum
no' dim' C. uolunt' accepisset' nomen calpurniam
pphendat: uel ut alij d'icunt calpurniam: ne de u
uolunt' ce d'at' pphendat' ant' hinc ce d'at' cum
i uolunt' pphendat' templum habent' pphendat
ta moris fudatim libris ut uolunt' hinc ce d'at'
placuer' hinc ce d'at' qm' facia eius inde d'ist
ce d'at' ad eam pphendat' m' fudatim.

tem m' d'at' ce d'at' pphendat' ne a pphendat
uolunt' hinc ce d'at' uolunt' pphendat' pphendat
Et illis uo' pontifex maximus pphendat
olulem eundemq' flamine' m' d'at' m' d'at'
ad bellum pphendat' pphendat' pphendat' ne a pphendat
d'ist' ce d'at' m' d'at' m' d'at' m' d'at' m' d'at'
pphendat' m' d'at' m' d'at' m' d'at' m' d'at'
m' d'at' m' d'at' m' d'at' m' d'at' m' d'at'

Audabile duodecim fuleum religiofus obq'
um laudabilior quatuor et uolunt' in d'ist
li te obediens. Ad hinc n' pphendat' ad collegium
augur' hinc ce d'at' pphendat' m' d'at' m' d'at'
cum libris ad facia populi pphendat' pphendat'
d'ist' ce d'at' m' d'at' m' d'at' m' d'at' m' d'at'
fuleat' que ipe fecisset' ce d'at' ce d'at' ad le
natum' uolunt' uolunt' eius. C. hinc ce d'at' m' d'at'
pphendat' uolunt' ce d'at' m' d'at' m' d'at' m' d'at'

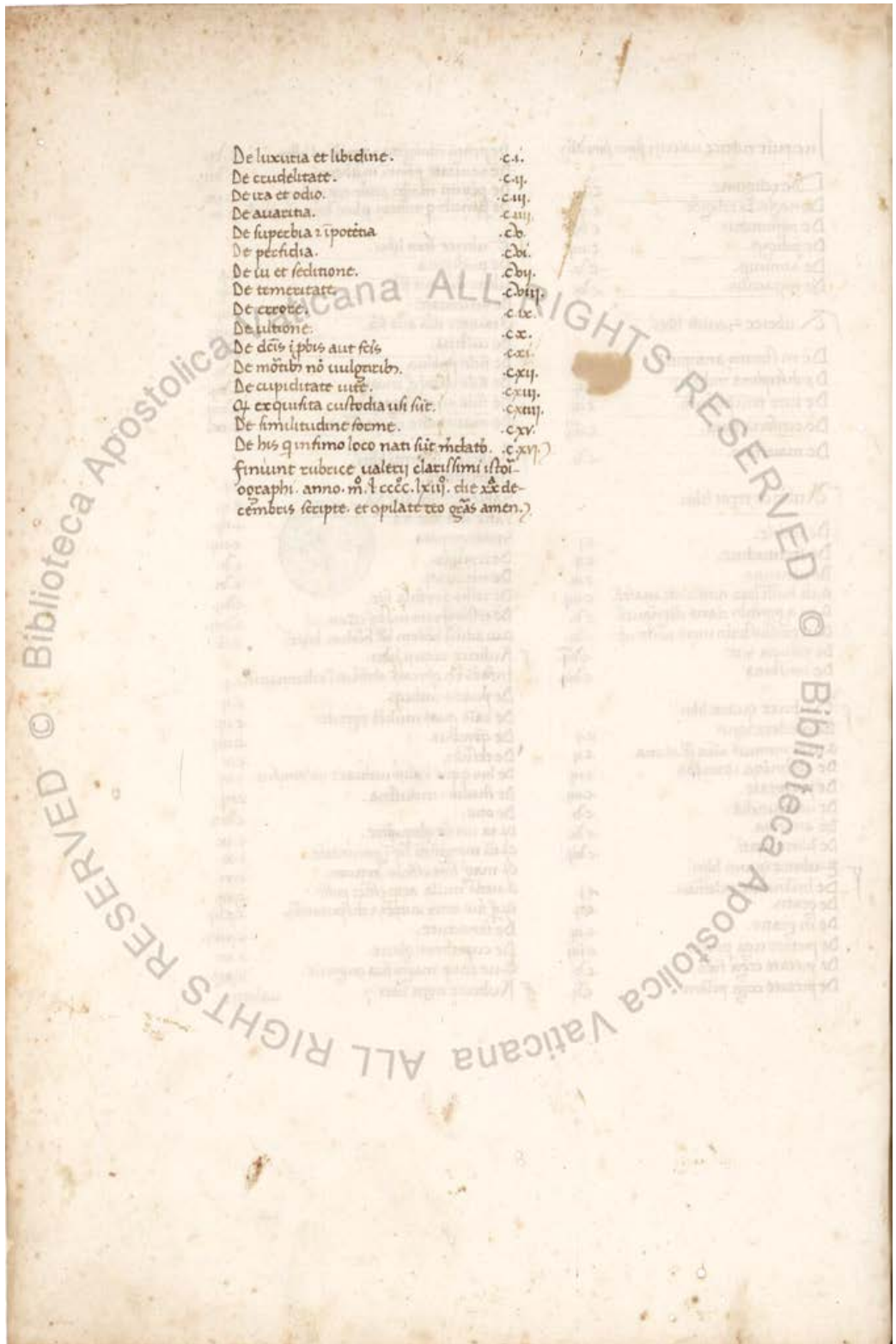
Onamili eoe. p. C. elius. M. Cornelius. G.

C. et d'at' G. Claudius pp' exeta pphendat'
curiole admet' ce d'at' m' d'at' m' d'at' m' d'at'
pphendat' m' d'at' m' d'at' m' d'at' m' d'at'

De pphendat'

Si pphendat' m' d'at' pphendat' e' capite a
pex pphendat' uolunt' sacerdotum ob' fudatim
pphendat' pphendat' pphendat' pphendat'
d'at' m' d'at' m' d'at' m' d'at' m' d'at'
d'at' m' d'at' m' d'at' m' d'at' m' d'at'
pphendat' pphendat' pphendat' pphendat'

66a. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 2967 (f. 1r)



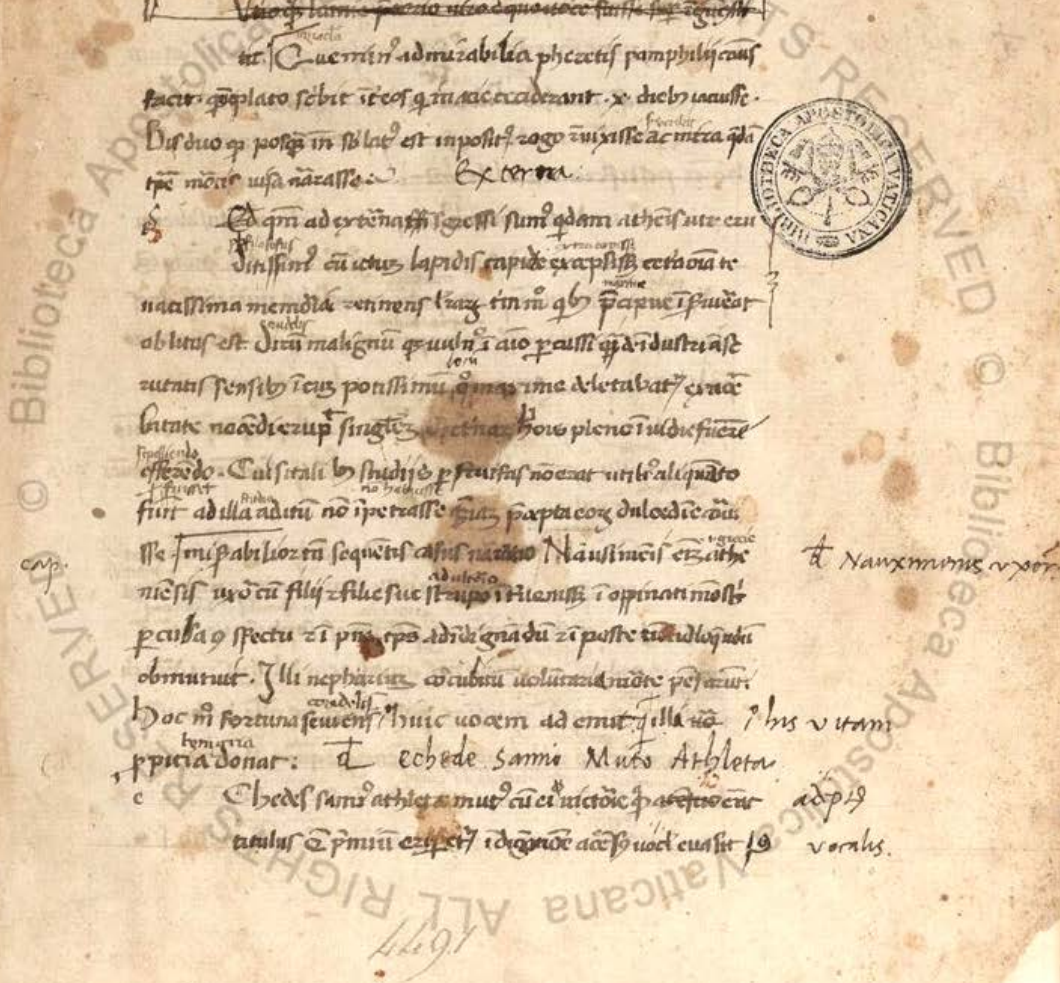
66b. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 2967 (f. 64v)

sottoscrizione

VALERII MAXIMI DE DICTIS
ET FACTIS ROMANORVM ET
ALIARVM GENTIVM AD TIBERI
VM CAESAREM. LIBER PRIMVS IN
CIPIT

VRBIS ROMÆ EXTERARV
gentium facta simulac dicta memoratu
digna que apud alios latius diffusa sūt
q̄ ut breuiter cognosca possint ab illu
tribus dicta auctoribus deligere constitui. vt docu
menta sumere uolentibus, longe inquisitionis labor
absit. Nec mihi cuncta complectendi cupido incescit.
Quis enim omnis cui gesta modico uoluminum nume
ro comprehenderit. Aut quis compos mentis dome
sticę peregrinęq; historie seriem felia superiorū stilo
conditam ul' attentiore cura: uel prestantiori facun
dia traditurum se sperauerit. Te igitur huic cepto
uenes quem hominumq; deorumq; consensus maris
et terre regimen esse uoluit certissima salus patrię
cesar inuoco. cuius celesti prouidentia. uirtutes de
quibus dicturus sum benignissime fouentur. uicia se
uerissime uindicantur. Nam si preta oratores a soue
optimo. maximo bene orsi sume. Si excellentissimi uir
tes a numine aliquo principia traxerunt mea par
uitas eo iustus ad fauorem tuum decurrerit quo
cetera diuinitas opinione colligatur tua presenti fide
paterno auctoq; fideri par uideatur. Quorum eximo
fulgore multum ceremonis nostris inelice clarita
tis accessit. Deos enim reliquos accepimus cesares de
mura. Et quia mirum a cultu deorum patere iatio

rge amittit q̄tomedias q̄ado mēstias mōruſ accidit. cu aliq̄
 dūi hūmiliauit. elatus post q̄ rēp̄ et ignis cōcipuit uenit
 se et clamat. fur̄ q̄ peduoḡ p̄c̄m̄ is ioh̄ dē mōst̄
 innocuit. ^{Equale} Et cum mōst̄ cōtā dēt̄ s̄uū s̄b̄r̄c̄ō̄ nō p̄onit̄. vacabit.
 V̄n̄q̄ lūm̄ p̄c̄o nō equa uoc̄ fuisse s̄p̄ rēuol̄t̄
 ut. ^{iuuata} C̄uer̄m̄ ad mirabilia pherētis pamp̄m̄ lūm̄ cōs
 facit. q̄plaro sēbit̄ it̄ eos q̄ m̄uā excederant. x. dieb̄ uacuit.
 Dū duo q̄ postp̄ in s̄blac̄ est̄ inposit̄ rōgo iuūisse ac mēta q̄
 t̄p̄ mōnt̄ usq̄ nāzasse. Ex t̄er̄ra
 Et qm̄ ad exānāss̄ h̄c̄ m̄ sum̄ q̄dam atheis ut̄. cu
 iuūiss̄ s̄c̄m̄ cu ioh̄ lapid̄ caput̄ exap̄l̄s̄ c̄ct̄ōia n̄
 nāss̄ma mēmōd̄ā uenēt̄ lūm̄ t̄m̄ q̄ b̄ p̄p̄ne iuūēt̄
 ab̄lut̄ est̄. Dū m̄alignū q̄ uolūit̄ iō p̄uiss̄ q̄ d̄ industria s̄t
 ut̄n̄s sensib̄ iō p̄oniss̄m̄ q̄ m̄q̄ t̄me d̄letabāt̄ c̄uāc̄
 lat̄it̄ nāc̄d̄ierup̄ singl̄s̄. ^{uoc̄} H̄oꝝ plēn̄o iudic̄ fūc̄e
 fūc̄e. ^{uoc̄} C̄uiss̄itali b̄ s̄h̄id̄is p̄ p̄st̄as nōc̄at̄ un̄b̄ aliquāto
 fūc̄e. ^{uoc̄} ad illa adūm̄ nō ip̄trāsse s̄uū p̄p̄ta eoz̄ d̄n̄loc̄d̄ic̄ d̄m̄
 s̄e s̄m̄ p̄abilior̄t̄ sequēt̄ cas̄us nāc̄to Nāuiss̄m̄is et̄. ^{uoc̄} t̄he
 nēss̄. ^{uoc̄} uōc̄ cū filij̄ et̄ filie sue st̄ rōp̄o i d̄ieniss̄ i opināo mōst̄
 p̄c̄l̄ba q̄ spectu r̄i p̄m̄. ^{uoc̄} t̄ps̄ ad̄ d̄ignādu r̄i post̄e t̄uā d̄ignā
 ob̄m̄ur̄. Illi neph̄āc̄. ^{uoc̄} d̄rib̄u uolūnt̄ nōc̄t̄e p̄f̄ac̄u.
 Hoc n̄ fortuna s̄euēnt̄ i h̄uic̄ uoc̄m̄ ad̄ em̄it̄. ^{uoc̄} Illa uō. ^{uoc̄} p̄m̄ v̄ it̄am̄
 p̄p̄tia donat̄. ^{uoc̄} t̄. eohede s̄am̄i Muto Athleta.
 e. ^{uoc̄} Ched̄s̄ sum̄ athleta mus̄ cū cū uic̄ōc̄ p̄ p̄t̄oc̄ cū
 am̄l̄us. ^{uoc̄} p̄m̄m̄ ex̄p̄t̄. ^{uoc̄} id̄ḡnōc̄ acc̄p̄ uoc̄t̄ cū sit̄ p̄
 v̄oc̄us.



Arx ubi tenatur ad usus illos & min
 qui apud canas re p. & senat. nā ai
 eos quibus de h. ultra motu of gnitionis
 i legunt. Accepit a m. a. m. a. e. l. h. ut ce
 sibi opt. ad expugnationis straciatu un licet
 i. simp. i. idignos ee qui i. cass. i. cap. i. h. e. l. u.
 se q. p. m. a. e. ut facer quid exped. r. q. p. abli
 a. u. d. i. c. s. s. d. u. neq. ex. i. s. m. u. n. e. u. a. c. i. e. r. / aut
 domo militie donat. e. t. / aut i. q. u. a. l. i. a. d. m. e. c. l. u.
 nes i. e. a. e. e. n. t. a. a. x. d. t. / Sio e. n. i. u. s. u. o. s. o. d. i. s. e.
 u. i. u. s. s. o. l. e. t.

Go qua fuit senat. tulit qd. p. Q. petulii
 consul fuisset ad usus legunt pugnantes
 exat. milites p. ass. e. t. legios q. neque str. q. du
 An p. cur. neque et di. uoluit. Que p. p.
 salute q. a. u. i. s. t. i. u. m. s. e. u. l. i. s. n. o. p. e. n. d. e. r. u. t. i. d.
 p. d. a. u. e. u. i. m. p. l. i. s. s. i. m. i. d. d. i. u. s. p. r. o. s. u. i. t. i. n. u. s. p. e.
 a. l. y. m. o. n. u. m. e. i. u. t. s. u. b. q. u. o. i. l. a. e. m. o. t. e. i.
 s. u. i. d. a. l. t. r. o. n. a. s. a. j. u. n. q. e. t. a. d. g. e. s. a. i. e. t.
 O. n. s. i. o. l. i. h. o. u. e. q. a. m. u. b. a. t. s. e. q. m. i. l. i. a.
 Romanos q. capta i. castris t. e. b. a. e. e. d. i.
 m. e. t. e. p. r. e. s. t. a. t. e. s. e. n. s. e. t. a. d. u. o. n. i. s. p. p. e. u. s. m. i. m. o.
 e. a. t. a. s. i. n. t. e. n. d. i. t. a. m. i. t. a. s. u. u. e. n. u. i. t. o. n. i. s. t. e. q.
 u. o. l. u. i. t. i. u. i. p. i. t. e. q. u. i. n. o. p. o. t. u. i. s. s. e. q. u. e. s. n. e. s. a. o.
 u. e. t. u. m. a. t. a. s. q. d. e. u. s. f. u. e. i. t. q. d. p. r. i. a. p. p. e. a. m.
 p. h. o. n. i. s. m. e. a. s. n. i. h. i. i. s. e. p. s. u. e. i. t. h. i. e. p. h. e. l. l. e.
 n. e. a. d. i. s. q. s. e. d. m. u. c. i. e. t. p. u. d. i. c. i. o. s.

68b. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 4491 (f. 19r)
 mano B



VALERII MAXIMI
LIBER PRIMVS
INCIPIT



RBIS RO
MAE EX
TERNA
RVMOVE

gentium facta simul ac dicta memoratu digna: quae aliis
diffusa latius sunt: q̄ ut breuit̄ cognosci possint: ab illi
scribit̄ electa auctorib̄ deligere constitui: ut documenta
sumere uolentib̄ longe inquisitionis labor absit. Nec in
cuncta complectendi cupido incescit. Quis enim omni
um gesta modico uolumini nuō comprehendere? Aut
quis compos mentis domesticae peregrinaeque hystoriae
serie foelici superior scilo conditam uel attentiore cura uel
p̄stantiori facundia traditur: se sperauerit? Te igit̄ huc
cepto penes quē hominum deor̄q̄ consensus maris ac
terrae regimen eē uoluit certissima salus patris caesar
iuoco. Cuī caelesti prouidentia uirtutes de quib̄ dicturus
sū benignissime fouent̄: uicia seuerissime uindicantur. Nam
si p̄sci oratores a ioue optimo maximo b̄n̄ orsi sunt.
Sed excellentissimi uates a nume aliq̄ p̄ncipia uixerunt
mea p̄uitas eo uult̄ ad fauore tuū decucurrere: it̄ q̄ cetera
diuinitas opinione colligit̄: tua p̄senti fide paterno i

69a. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 5209 (f. 1r)

uisa pictura eque hinnitum edere coactus est & canum
latratus aspectu picti cais incitatus: taurusq; ad amore
& concubitum Aeneae uacae Syracusis nimia similitu
dinis irritamento compulsus. Quid enim uacua rati
onis animantia arte decepta miremur: cum hominis
sacri legam cupiditatem muti lapidis linamentis exci
tatam uideamus.

Quodam nulla arte effici posse. Cap. xii.

CAeterum natura quemadmodum saepenumero
caemulum uirium suarum artem esse patitur: ita
aliquando irritam fesso labore dimittit: quod summi
artificis Euphranoris manus senserunt. Nam cum
artheis. xii. deos pingeret Neptuni imaginem qua
poterat excellentissimis maiestatis coloribus comple
xus est: perinde ac Iouis aliquanto augustiorem re
presentaturus. Sed omni impetu cogitationis in su
periori opere assumpto posteriores eius conatus al
surgere quo tenebant: nequiuertunt. *De qda pictore.*

Quid ille alter aequae nobilis pictor luctuosum imor
talem Iphigeniae sacrificium referens cum Calceantem
tristem moestum Ulixem clamantem Aiacem: lamen
tantem Menelaum circa aram statuisse caput Aga
menois inuoluendo nonne summi moeroris acerbi
tatem arte exprimi non posse confessus est: Itaq; pictu
ra eius aruspicias & amici & fratris: & lachrymis ma
det patris fletum spectatis affectu exultuanda reliquit.

Atque eiusdem studii audacia *De qdam alio pictore.*
exemplum praecipue artis pictor equum ab exercita
tione uenientem modo non uiuum labore industriae
suae comprehenderat. Cuius naribus spumas adhaerere

corporis ab eo cui datus erat. pmo atq; illius filium retentum subie-
to in locum suum proprio filio diceret. videlicet ut eode tempore scilicet
in penates. et veri sanguis memoria spoliarentur. et falsi sortida con-
tatione inquinarentur. sed cum impletus impudentie uelis ad sum-
mum audacie gradum fertur. Imperio augusti remota puere terrens as-
pirus e.

De quodam se asserente filium quinti scetory
Peperit e etiam qui se dicit quinti scetory filium que ut agnosceret
vix ei nulla vi compelli potuit.

De tribolio calcha miserente se familie clodij
Quid eritulus calcha q; asseueranter se clodio gentium calit. Et qd
vum de hominis eius loms contendit. in actu iurale iudicium adeo
favorabilis testentur ut vix iustus et equis sitis constinatio ppli vlla
relinqueret locum. in illa tamen questione neq; calume petitoris neq; di-
olentie plebis iudicantiu. religio cessit.

De quodam faciente se filium anei asidionis
Multo forcius ille qui corneli filie dictatoris potentia in tenui
asidionis irrupit filiumq; eius pris penatis expulit uolentem no illi
sed se a fidione procreatum. Vix quoq; postq; a fillana uolentia ce-
sarana equitas reuq; gubernacula romani imperij iustiore principe
obtinente rem publicam. in publica custodia spm possit.

De quodam mliere se miserente loms qdoda n. ad se pmetit
Eodem prosede rei publice in consimili mendatio mlieris temeritas
Metrolam repressa e. Siquidem cum quedam mheret se loms pro-
rubria pm. ac falso crecita eet incendio pisse. mehil ad se pmentibus
neq; ei aut tractus eius aut splendori testes. aut cohortis augusti fa-
uor exisset pp inexpugnabile celans constatia irrita nefarij ppoia abijt.

De quodam barbaro regni capadocie affectante obammaz filitudie
idem barbarum quedam pp mimam similitudinez capadocie regnum af-
fectantem tanq; arietes eet quem interemptum a apuro antonio luce
clarus erat. q; pene totius orientis ciuitatu et gentiu credula sus-
fragatione fultum eet caput dement imperio nunes iusto impendere
supplicio cogit.

Ex phat liter iulien Maximi

Causa studiu pfect. 1934. die 10. iulij. hora. 17.
Et secunda vice. 1936. die 23. septembris. hora. 22.
Et tertia vice. 1937. die 22. ianuarij. hora. 4.
Et quarta vice. 1938. die 19. aug. hora. 12.

octidie
dies hinc

Biblioteca Apostolica
RESERVED
ALL RIGHTS RESERVED
Biblioteca Apostolica Vaticana

5817



Uta Religio negligit omnia
& prodigia somnando miracula.
Bene statuit antiquas q. milita
do triumphet censor & maistrag.
Cuz bone idolis puer sit fortis
& patet clarescat hie sit natul
humiliter.

Eo degenerat mores uestri
sile' excedent sin fiducia' timenti p constantia.
Di homines moderatus quez uides inimico conu
ctuz abstinentes, qui continet paupes ueveanduz
amoris coniugalit & ne amicitie liberare.
Est humanitas, ul' clemencia in grata, nec ingrata
piceat erga priam & parentel, quos uidi, qnz mity
in liberos qnz seueros, qnz moderatos & ipoz mo
tem fortit' subshinentes.
fir mignit pudiana euz libe dicta & facta seuerari
& granit dicit & facti nulle milene. Sz fidel pu
am fide uoz & filioz serua' mutat mores &
fontiam.

Clauul felix distinguit sapient' Aut uasce dicta ul' fa
cta & stragemmatis repulsa neccitate concedit dicit
q. qm restas relondit, ul' relondenda rautificat contra

5817

BIBLIOTHECA APOSTOLICA VATICANA
ALL RIGHTS RESERVED

71. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 5817 (f. 1r)

de dubiandi q' tpe hoc op' aucto fecerat. q' stat at q' omnium aut no hinc cessat. q' ubi cessat p' monarchia. vobisq' fuit aq' de ip'at'...

- De religione
- De neglecta religione
- De omnibus
- De poigys
- De sopnyis
- De miraculis

Anapic liter maximi valery



Rbis Rome. evca q' genau facta simul de dictime mom' tu digna que apd alios laus diffusa lut. q' ut hinc cognoscit possit. ab illustrib' electi auctorib'...

dd' e' p'notat'... d' d' p'notat'... d' d' p'notat'...

...em p'notat' ab ip'at' q' de...

...al' clar' t' m'...

...Capit' quod auctor aucto...

Mores itatis. tollep'q' ceremonias p'ncip' hanc bene gerendi auctoritate augur' ob'v'atione apollinis p'ncip'atione u'...

...quid' m'notat'...

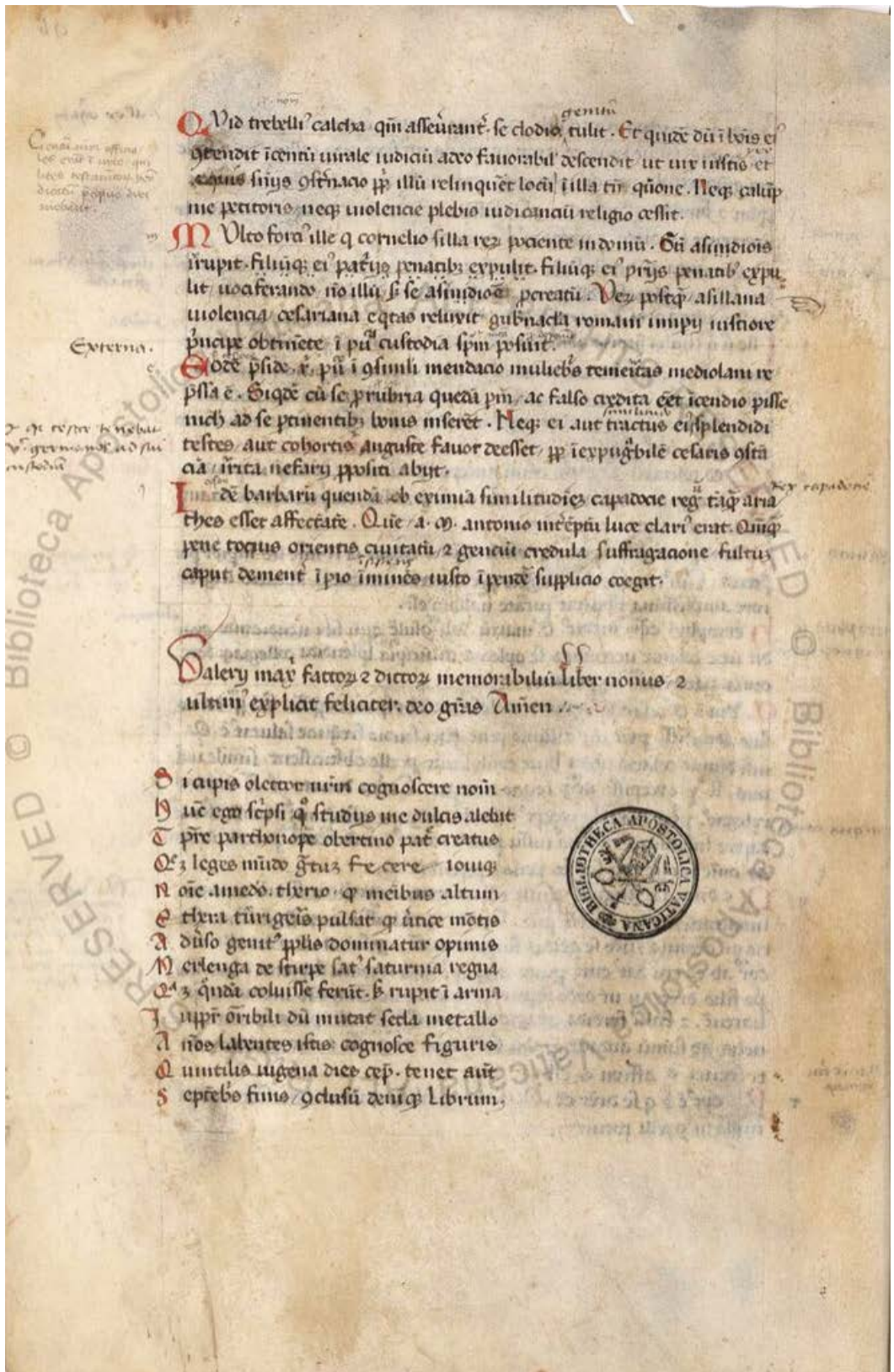
...C' d' d' d'...

exhibe'di... p'notat'...

...C' d' d' d'...

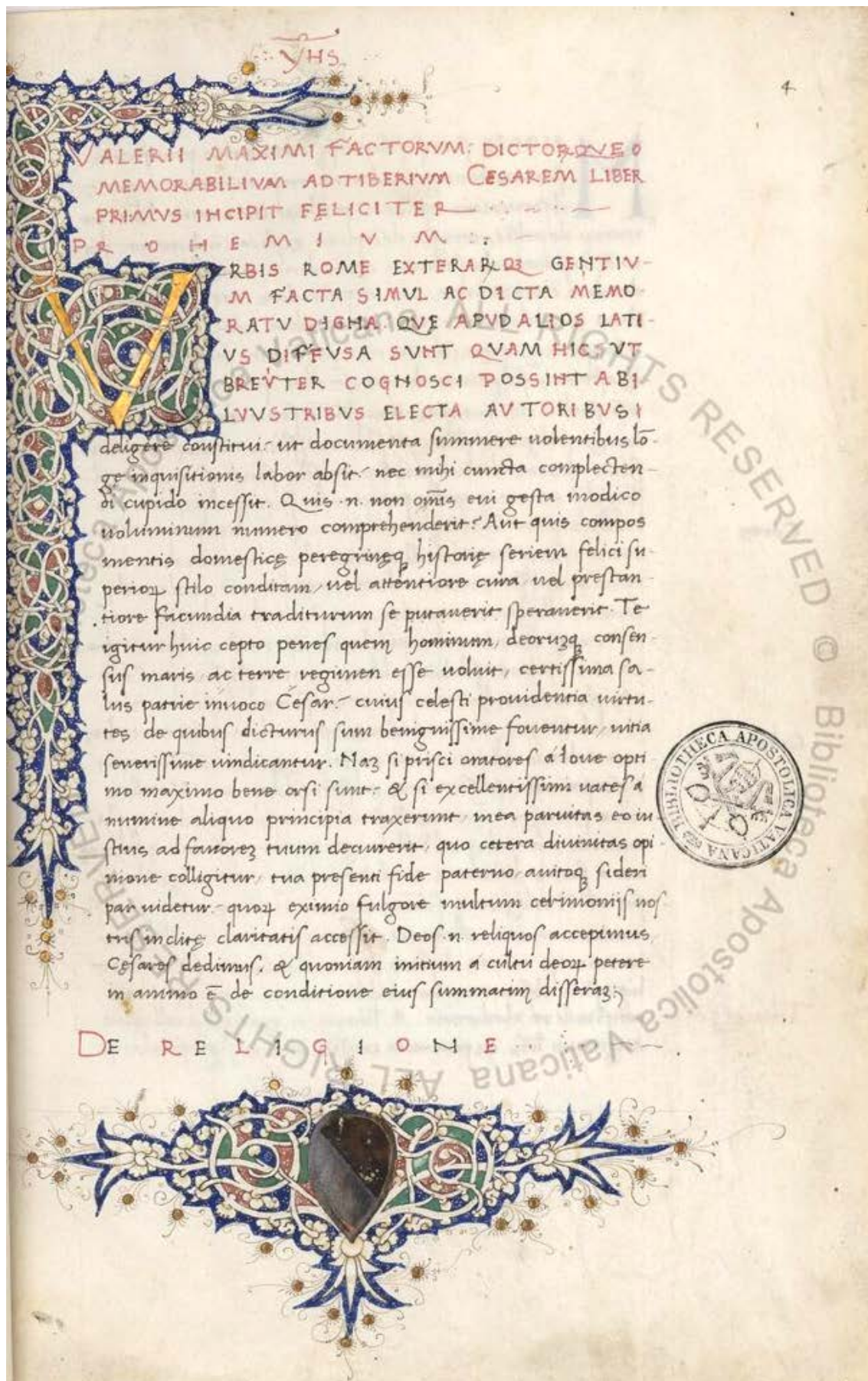


72a. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 6796 (f. 1r)



72b. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 6796 (f. 96v)

sottoscrizione metrica



YHS
VALERII MAXIMI FACTORVM: DICTORVM QVE
MEMORABILIVM AD TIBERIVM CESAREM LIBER
PRIMVS INCIPIT FELICITER

PR O H E M I V M :

VRBIS ROME EXTERARQVE GENTIV-
M FACTA SIMVL AC DICTA MEMO-
RATV DIGNA QVE APVD ALIOS LATI-
VS DIFEVSA SVNT QVAM HIC SVT
BREVTER COGNOSCI POSSINT ABI-
LVSTRIBVS ELECTA AVTORIBVS I

deligere constituit: ut documenta summere uolentibus lo-
ge inquisitionis labor absit: nec mihi cuncta complecten-
di cupido incescit. Quis .n. non omis eui gesta modico
uoluminum numero comprehenderit? Aut quis compos
mentis domesticis peregrinisq; historie seriem felici su-
perioru stilo conditam, uel attentiore cura uel prestan-
tiore facundia traditurum se putauerit? sperauerit. Te-
igitur huic cepto penes quem hominum, deorumq; consen-
sus maris ac terre regimen esse uoluit, certissima sa-
lus patrie inuoco Cesar: cuius celesti prouidentia uirtu-
tes de quibus dicturus sum benignissime fouentur, uicia
seuerissime uindicantur. Nam si pijsi oratores a toue opti-
mo maximo bene cusi sunt: & si excellentissimi uates a
numine aliquo principia traxerunt, mea paruitas eo in-
stus ad fauores tuum decurrent, quo cetera diuinitas opi-
nione colligitur, tua presenti fide paterno amiq; fideri
par uiderur: quoz eximio fulgore multum certimonis nos-
tris inclis claritatis accessit. Deos .n. reliquos accepimus,
Cesares dedimus, & quoniam initium a cultu deoz petere
in animo e de condicione eius summarim disseraz;

DE RELIGIONE



73a. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 6807 (f. 4r)

Qui in infimo loco nati
clari transfuerunt.

spiritum posuit. Eodem p̄sido rei. p. in consimili me-
 dacio mulieribus temeritas mediolani repressa est.
 Siquidem cum se prombria quedam p̄inde ac falso ac-
 dita esse incendio perisse nihil ad se pertinentibus bo-
 nis infereret. neq. ei aut tractus eius, aut splendidi
 restes, aut cohortis Augusti favor deesset p̄p̄ in expug-
 nabilem Cesariis constantiam irata nefarii propositi abiit.
 1 dem Barbarum quendam p̄p̄ ex inam similitudine
 capadocie regum affectante tanquam
 Ariates esset. quem a Marco a-
 tonio interemptum luce da-
 rius erat. a vanq̄ pere
 totius orientis ciuita-
 tum a gētuz debi-
 ta suffragatione
 fulrum caput
 demerenti-
 pio immi-
 nes info
 impem-
 dere su-
 plicio
 coe-
 gi
 r.~

ΤΕΛΟΣ

VALERII MAXIMI LI
 BERNONVS Q̄ ET VL
 TIMVS EXPLICIT
 FELICITER

73b. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 6807 (f. 152r)



74a. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 7229 (f. 15r)

D e studio r industria.	C. 1.
D e ocio.	C. 2.
Q uanta uis electie est.	C. 3.
Q uantiu monitum sic in pnu nate r apu motu cor.	C. 10.
Q uam mag effu. artia sine.	C. 11.
Q ueda illa arte effia pfe.	C. 12.
Q ue queq. artis optimu r autde ce r disputatoreu.	C. 13.
D e senectute.	C. 14.
D e cupiditate gte.	C. 15.
Q ue cuiq. magnifica otiget.	C. 16.
Capitula nom libu.	
D e luxuria r libidine.	C. 1.
D e crudelitate.	C. 2.
D e ira aut odio.	C. 3.
D e auaritia.	C. 4.
D e supbia r potentia.	C. 5.
D e perfidia.	C. 6.
D e u r seditione.	C. 7.
D e temeritate.	C. 8.
Q uanti ualeat error.	C. 9.
D e uisione.	C. 10.
D icta ipbra au fca scclata.	C. 11.
D e moribz no uulgaribz.	C. 12.
D e cupiditate iure.	C. 13.
Q uam exquisita custodia usi sine qz suspecti dectia fuer.	C. 14.
D e similitudine forme.	C. 15.
D e his qui infimo loco nati in tato se clarissimis famulys in serere con. ti sine.	C. 16.

Finita tabula uos benedicat
ungo mana.

Deo. Gtas. Amen

Maximii ualeu uitor suauitas
me inducit r quozda sim dle
tor caritas me opellit ut opi pnti auc
toris luga: ego si iura de sco Gemm
ano sim hominar: ordms sci aug: in
uctam sine tabula. au: ordie eoz sine
facu: r ag: inore sat. Nez qz ois itel
lectual: ordo qro regulari sub ordme ne
dit: tulo faali: capta renatio memo
ria retinet. jo ordme que ipe i ceuendo
lib sinu obfinauit eide conator i mb
p uir ibz imitari. Ad au: intellectum
scio q: ualeu: alii i uno c: fide in a
nra. alii duas. vna sic i po c. p. h. m
quo solu de religioe irodit. duas sic in
po c. si lib. m quo tractat de ab solatis
r odepnans. et i cno c. septi lib. i q: fetae
de fallacie deo r de fallacie fca. mpo
nedo i ex: ad ma nra. ad una in
rute. platan: ul ad aliq. facu: dectia
du. hinc iacet aliq. q: facta de ne r pule
pnt redna ul ad uerit aliq. pbada
ul ad facu: aliq. dectia. De q: hinc
ordme i tabla ualeu pferri obfinauit
qu uld qd assignato ipe ptractat per
rotu c. adda p totu. qz p mediu adda
i pre. qz aut poie solu vnu ul duo ex
ad aliq. ma: redubita ego alligto
f. ai pu: ul: palle naq: pla ex: pone
si ne ueritum sic nimis plura. et ne
qca fustidii gnet aliq. uerit: a solu
breue mpona. Ad uerit: i q: uer: aliq.
sub diuisis clausul: ad ponere ueritate
diuisimode assignato.

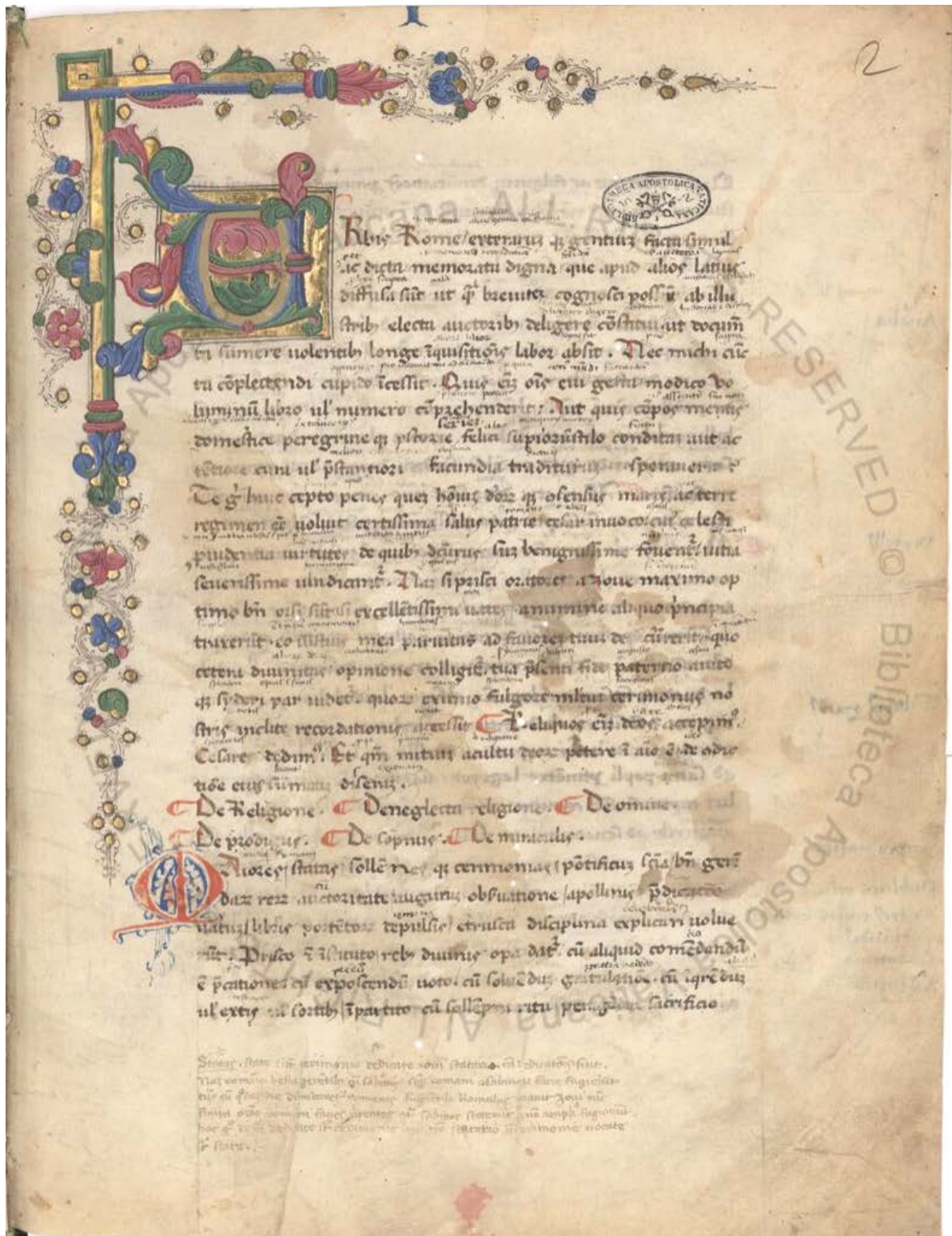
Inapit. tribula.

Abshtencia. li. e. c. 3. p totu.
Abstino reoz. li. 8. c. 1. p re.
Aduocatio car. li. 8. c. 2. p totu.
Adiua fontia non fiat aia. l. e. c. 1. q: orepem.
Amor: ungal. l. e. c. 6. p totu.
Amor: ungal. l. e. c. 1. q: uer: qd foiet.
Amor: h m. l. 4. c. 4. p totu.
Amor: libz ad pareres. l. 2. c. e. p totu
l. 4. c. 4. s. 1. m pn.
Amor: pareri i liberos. l. 4. c. 1. p totu.
Amor: paci. l. 4. c. 3. p totu.
Amor: iure. l. 2. c. 12. p totu.

74b. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 7229 (f. 110r)
sottoscrizione



75b. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 7320 (f. 145v)



76a. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 7583 (f. 2r)

mano A

gallos ac ligures ex acie sine duabus signis splos ac palantes pua manu oppm posse
 respodit i hoc el opotet pa ne hostaly tate clades domestica nity de essent. **B**ellia hec
 pstantia animi; rogata illa si no min Laudabil qua p finus philus of i seratu e
 rebuit. quinz ei merelluz quinzq; poptu ostulares uiros uehementis inimicos suos
 cupida sibi protectione i puaaz ispana qua fortius erat idem exprohates legatos
 scay illuc is egerit. fiducia no soluz forte si pene i temeraria exiens que duob; ac
 ronis odys latera sua agere. causa est. usq; q; mistery uix tuuz i amias e sinu inmi
 cou perere substatuit. **M**ius factuz si cui placet necesse est L. i cassij qui apd ma
 iores eloquena clariss; fuit pphing no displicat. **M**az ai ex cellul puaaz gallia
 obtineret. atq; i eaz G. carbo cui pres danauerat ad spanada acta sua renuisset no so
 luz eaz ind non submouit set i sup locuz ei i tribunali assignauit. Nec ulla de re nisi
 co i ostiliuz ad hibito gnomit. Itaq; ac i uehementis carbo. Nichil aliud gallia p egrina
 none pteant est q; ut aduocaret recte pres suuz ab i regerimo uiro i exiliuz mi
 stuz. **A**ta no supior sepe nuno ab inimias ad cause dicationis uocat nec ullo
 uq; crimine quicq; est ad ultimu tm fiducia i sua innocena reposuit. at ab his i que
 ne publicy deductus. **T**. gratuz aquo i am statio rei publice ad mistuz aduz di
 stidat. iudice de psceret. qui quia ai pntia pmanaz eoz i sectadi se i libuit.
Had M. stauri fortuna seque senect longa ac robusta. de aitia qui cu p uoltris
 acufaret q; a rege miodate ob re publice pndy pama accepiss; causy suaz ita egit.
 fit ei iniquuz quantes ay it alios uixim apd alios uiro mee ratione redere. Sed tuz
 mudo uos quoz maio ps honorib; i actuz meos itisse no potuit inegar. uariuz se
 ueruz ueronensis emiliuz stauruz regis mcede corrupuz i priuz popli romani pddisse
 at. emiliuz stauruz huic affine se ee adq; negat i uni credis. hui diei amiratione
 populuz omionuz uariuz ab illa demensissima actione pman clamor repulit. **C**ont
 M. antoninus ille distuz no ei respuedo si ampleredo ee dictione q; innocens esset
 restat est. **Q**ueho pntiens i asia; i brudistuz ia puenerat ubi ceoz i oest se postu
 latuz apd L. cassius ptoze/ cui tribunal py nimiaz seueritate supulus reoz diceba
 tur. ai id uitar bnficio legis memie lucret. q; eoz qui rei pu causa abeent rea
 pi noia uetabat i urtes ni acituz q; tuz pleno fiduae bone ostilio ni ab solutione
 celere nuz pferone honemore assens est. **S**unt i illa speiose fiduae pu ex

ligures
Al penna

pura Gallia

probris

Al qdes

A Asia
Brudisui

P. finus philus
L. Maecellus
Q. popceus

L. Cassius
M. Gallus
Gn. Carbo

Cato Superior

Tiberius Gracchus

M. Scour

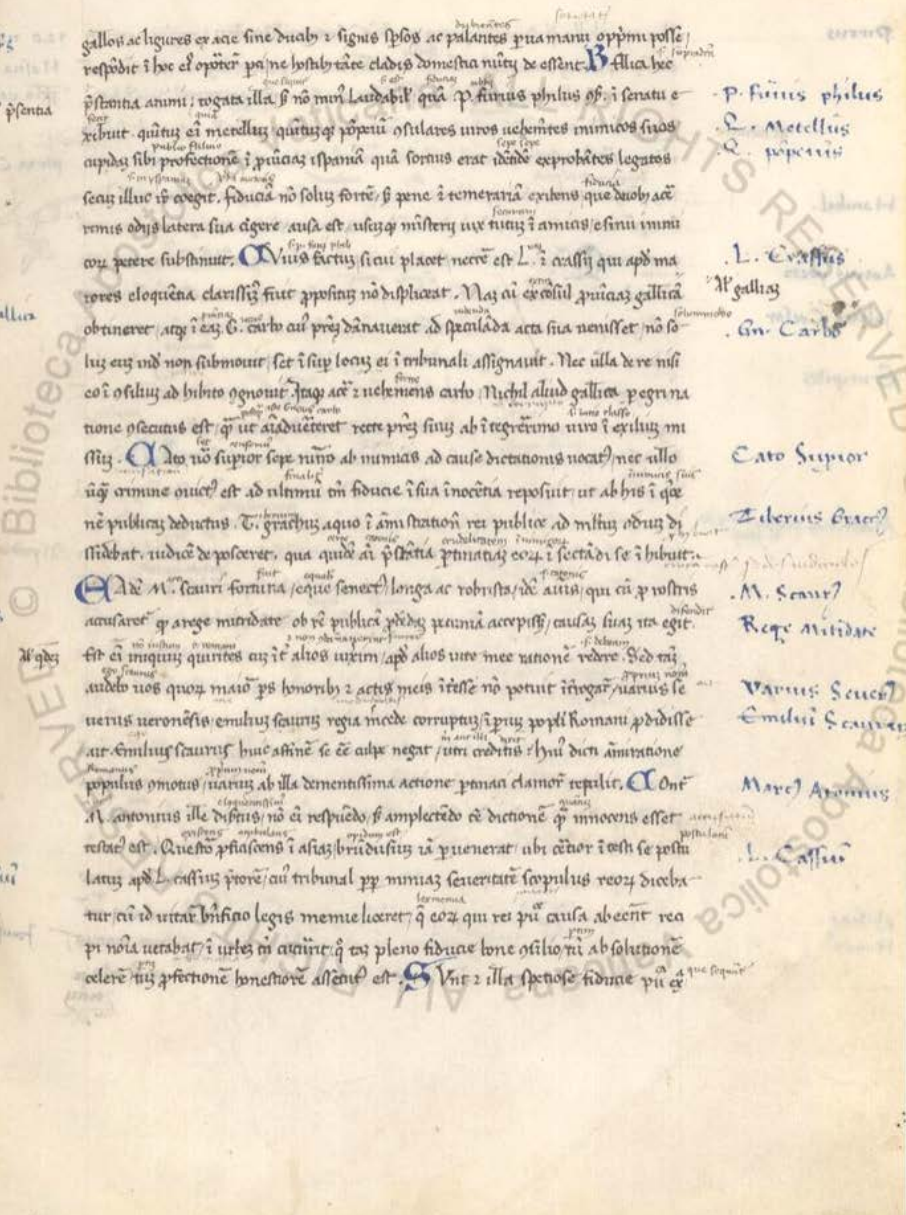
Rege Antidan

Varius Scour

Emilius Scour

Marcus Antonius

L. Cassius



76b. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 7583 (f. 36r)

mano B

Domesticos circa rapinam et praedam occupatos uidet q̄ maxime poterat
 dissimulata fregit se penatibz suis intempesta nocte subduxit. Cuius
 furtiuuz egressuz seruuus ab eo uiculoꝝ pena coheratus iexp̄rabiliꝝ
 laꝝ nota p̄ sumas oris contumeliꝝ iustus acriosus speculat̄ oculis
 ac uestigia: huc atq; illuc erantia beniuolo studio subsecut̄ lateri
 uoluntariuz comes irepsit. Quo quidē taz exquisito tāq; annuꝝ
 beneficio p̄fectissimuz expectato pietatis cumuluꝝ expleuerat. his
 eꝝ quoz̄ felicior in domo status fuerat luro intens ai ip̄ nichil
 aliud q̄ membra et ymago supplicioꝝ suoz̄ maximū eēt emo
 lumtuꝝ eius, a quo tā grauit̄ punit̄ erat salutē indicauit. Quꝝ
 habunde foret uia remitte adiecit etiaz caritatz. Nec haecē ben
 uolentia processit sed in eo conseruādo mira q̄ arte usus est. Nam
 ut sensist̄ cupidos sanguis milites supuenire amoto dno rogam
 exisset eꝝ egentes ale comprehensuz et oculuz senē sup̄erit. Inroga
 tibz deinde militibz ubi nā esset autē manu rogo inuētiā. In illū
 datis sibi crudelitate p̄uiliuz uri respondit. Quia uerisimilis io
 quebatur hita est uoti fides. Quo euit ut dnti fratz queredus
 inco limitatis occasionem assequeretur.

Multuz ais. houis 3 fiducie adicere 7 sollicitudis detrabere pot̄ moꝝ
 ac fortune melatis. uiris recognita mutatio nros stat̄ siue pro
 ximoz̄ ingenia contemur. Nā ay illoꝝ fortunaz spectando 2 exco
 ditione abiecta atq; optenta emerisise claritates uideamus quid ab
 rit. quꝝ et ip̄ meliora de nobis semp cogitez memores stulū eē pe
 penie infelicitati se damnare sp̄enz que eēt maecta recte fouetur
 m̄duꝝ certa in desperationem conuertere.

Mallius torquatus adeo hebetis atq; obtusi cordis m̄ m̄itia in
 uentutis existimat̄ ut ap̄e gallio l. amplissimo uiroꝝ 2 domesti
 cis 2 republice iutilis usibus uidebatur rus relegat̄ aḡri opere
 fatigaret. Postmoduz prim̄ reū iudiciali periculo liberauit. filii
 uictore q̄ aditus imperii suuz ai hoste manu consueuerat se
 curi percussit. Patriā latino tumultu festā sp̄etiosissimo triumpho
 recreauit. In hoc credo fortune nubilo adolescentie optentu perflu
 sus quo senectutis eius decus lucidius emibescet.

Cipio aut̄ africanus superior quoz̄ dū imortales nasci uolueruz

76c. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 7583 (f. 86r)

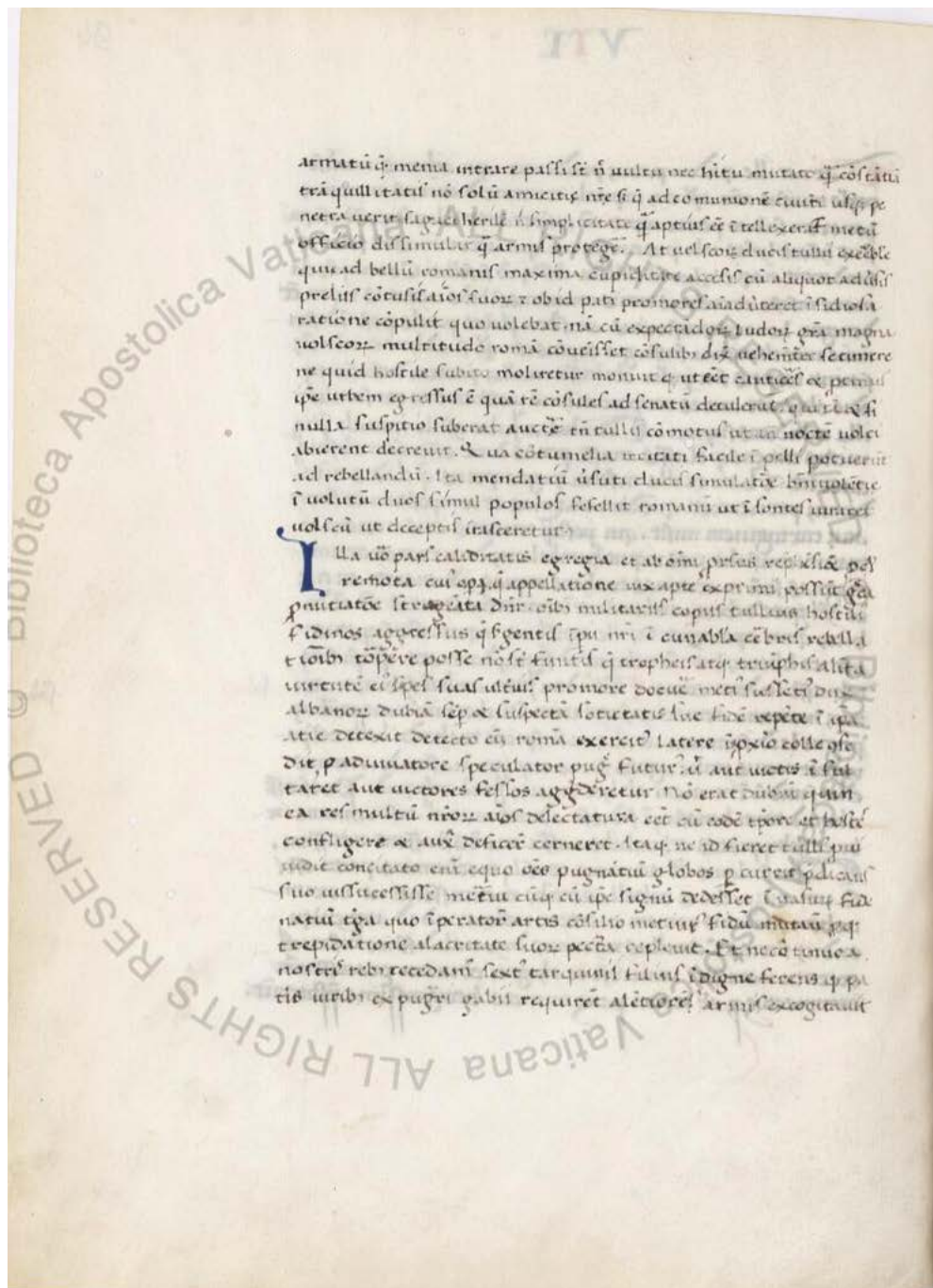
mano C

IV

grineant. Sorensibus hec illa militum stipendijs pendencia exhibita.
Papirius arator consul. atz aquiloman oppugnans prelium uell
et comaree. Pullariusq; no prosperantibus. anib; optimis ei auspi
cium renuississet de fallacia ipius factis certior sibi quidez et excec
tin bonuz omen daturz credidit atz pignam impit. ceteruz mendace
ante ipuz aciem gstant. ut hrent di; cuius capite. siquid ne concep
ant exparent. Directus est aut sine cau sine et celestis numinis pro
uidencia. qd primuz e gratia parte missus erat. celi i ipm pullari;
petus. cuiuz exanimem prostrant. id ubi cognouit consil. fidente aio
m uasit aquiloman. et cepit. Tam cito ammaduertit quo pacto in
iuria impatoris iudicari debet et et. quem admodum uolam ve
ligio cepiandi foret. qua rone uictoria apprehendendi posset. Egat
ureuz senetuz consulem religiosuz imperatoz strenuz timoris modu
pene genuz spe uiam. uno mentis impetu rapiendo. **T**unc uis se
natus actu trasgrediar. Cum aduisus hambalem Claudiu; Nero
nem et huiuz Salinatorz. Consules miteret. eosdemq; ut iura anib;
pares ita mimatuz acerrime inter se dissidentes uideret. simo stu
dio i gram reducit. ne p; permittas diffensioes rempultam. parit
utiliter administrarent. qz gsimili impio et ubi concordia no est. ma
ior aliena opz interpellandi. q; sua edendi cupidituz nascitur. Ibi no
et p;maxe intercedit odium alter alteri q; interq; gratiaz castis ceteroz
hostis proficiscitur. **E**osdem senatus. atz obnimo asperere atam. cen
sueam a Gato manubio tribimo plebis pro rostris agerentur. rei cau
sederioem decreto suo liberauit. uicium omis iudicij metu. cum hono
rem reddendo his qui exgere deberet roem no reddere. **P**ar illa
prouidencia senatus. Thiberiuz Gracchum tribimuz plebis. agerari
am legem promulgare ausuz morte multauit. Idem. ut scandum
legem et p; truum uicos ager iplo iurim diuideret. egerere cesiut.
si quidem grauisime seditiois eodem tepore. z. auctores. z. cam. (b)stulit.
Qz grauisime. deinde se prudenter i regem massimissam gessit.
Nam cum peridentissima. z. fidelissima. et opca aduersus cartagine
nes usus eet. cumq; indilatando regno. audidorem. cerneret. leges
ferri iussit. qua massimissime. ab impio ipi. roma solutam libert
atem tribuere. quo facto. tum e optime. meriti. beniuolentiam. retin
uit. cum manitane. mundi. ceterarumq; illius. tractuz. genim.

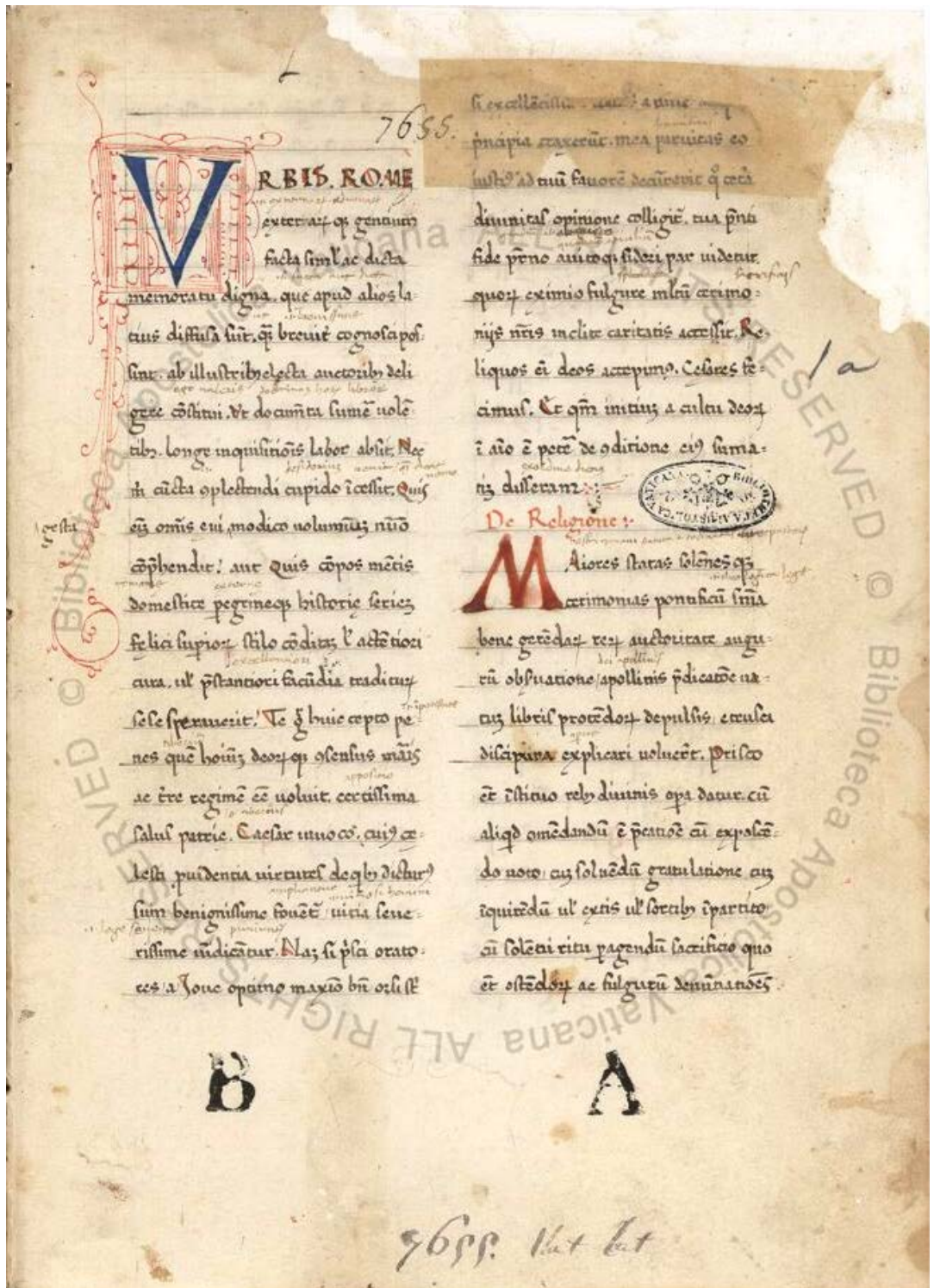
76d. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 7583 (f. 89v)

mano D



76e. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 7583 (f. 94v)

mano E



77. Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, Vat. lat. 7655 (f. 1r)

Ribus romane extera: qz gētiū facta siml ac dicta memoratu dig-
na: q apud alios latius diffusa sunt: q̄ ut breuit cognosci possit
ab illustribz docta autoribz deligēte ḡstui. ut documēta sumē
uolētibz longe iqtiois labor absit. n̄ oīa q̄p̄tēdi cupido tēssit.
Quis eiz oīs eui gesta modico uoluminū n̄ō comprehendēt.
Aut compo qz mēns domēsticę p̄gure qz hystorie seue felici
supioz stilo cōdita ul' attentiōi cura ul' p̄stantiōi faciliā traditiā se spezialit. Teig
huic cepto penes quē hōiūz deoz qz cōsensu maris ac t̄e regimē tē uoluit. certissā si-
lus patrie. Cēp̄t iuoco. Cui' cōstet p̄uidētia uirtutes de q̄bz dicitur suz h̄gōssime fouet
uicā seuerissimē uēdicat. Nā si p̄sca oratores a Jone maximo optimo b̄n̄ d̄si st. Et
si excellentissimi uates a mimie aliq̄ p̄ncipia traxerūt. ma paruitas eo iustus ad suuo-
rem decerēt. quo cetera diuinitas op̄mone colligit. Tūa patri fide p̄mo auito qz sydezi
par uidef. qz eximio fulgore m̄hū cerimonis n̄ōs iclue claritas accessit. Deos eiz
reliḡs accepim' restes dedon'. Et qm̄ imiciū aculu deoz petere i aūo est. de conditiōe
ei' simatim' differam.

Maiores statas sollempnes qz cerimonias pontificū: sacenta b̄n̄ gerēdaz rerū aucto-
ritate augurū: obsequiōe apollinis: p̄dicatiōe uatū: libris p̄retoz depulso
etrusca disciplina explicata uoluerūt. p̄sca eiz iustitio rebz diuina opa dat.
cū aliqz comedādū est: p̄dicatiōe: Cū exp̄tendū uoto: cū soluēdū gratulatiōe: cū iqtēdū cōst
ul' sortibz ipto cū sollempnitate p̄ agēdū sacrificiūz quo t̄ obtentoz ac fulgurū denūtiatiōes
prociat.

Tantū aut' studiū antiqz nō solū p̄uade sed et amplificāde reliḡis fuit. Ut florētissā
tū et opulētissā ciuitate x p̄ncipū filij senatus cōsilio singulis etruscie populis per-
cipēde sacroz discipline grā traderēt.

Ceterū qz quā more greco uenerari iustuerāt. Sacerdotē uelua cū id opidū ciuitatis
accepisset nom' calatana petere. Velut alij califeriā dicūt. ne deo uetustis ritibz
p̄tā dēt antistes. Cuius cū turbe pulcherrimū tēplū haberēt greco ritu sibilibz
libris ut uetustissimā cerezē placatēt. etnā qm̄ sacra ei' ide orta credebāt. XV

Ceres
Vela
Califeria.

Comiti in Johis de Cameris sup Valerio

Alexy mayi expbej agjsticus i noie scē et i diuidie tūbitis exordia n̄ si
 mā. cui p̄ tuocādi fauore ut quea p̄allit auctitū ad p̄tū p̄uēre t̄q̄li.
 Da rez om̄z carator dō ho libri me p̄fundū idagare s̄uāo celoꝝ p̄nays
 ad uota mea gdesede boi gnus s̄uāidā t̄buē ut d̄icēdū mētes ab iſtā t̄tra ca
 lūſe ſcāꝝ exūā filip̄re da p̄t op̄o iudoz loꝝꝝ uitare moleſtas da illuz auo a
 more hoc opus ago p̄tū be³ n̄ iſſe uēdicare ac i alyū p̄ſſe loꝝtūz oplacē.

Ex aliduzoz ſp̄cābili p̄cipua q̄noſe mi d̄ne luduicā eluz q̄ duas origines qz ex nobili
 p̄tū ortū ea et o ſcā ſit lūnoꝝ honouabiliū uē p̄hū t̄l̄ de aū iō tūz nobile expedit
 i a p̄tū cupiditate mouē ut ſcāꝝ flores capuū et iſtellecū acūo diſciplic. mēte
 p̄ſpicatūz i t̄e uiget ac d̄bitū i d̄uſtā ſit cū nobilitate p̄tū i t̄o ſedez collocauit.
 Op̄ne q̄ delectatōē ſp̄cāles et iſtellecūalibz ad heret qz deſuſtūz i t̄n̄ q̄ ſiſceptū
 ſentā quod mellifluū. Eſto diſſilip̄illū q̄ delectatōē ſp̄cāles ſolū p̄ſtūbz iſtellecūales
 iſp̄antes uez nō papūit dulcarū. qz q̄ mel nō iſtūit nō papūit mellis dulcedūz. In
 de e p̄ e t̄p̄dia uenatōē et aūis ſuauitate iſtā i d̄biti ſcāꝝ ſp̄cāz nō cernētes
 ſu decor ſi oculis cerneret mirabilis i ſe excitaret amorē. Illud eī uez delec
 tabile cenſet qd̄ i colūm et uē fructū uidet amēnū qd̄ ſanū delectat p̄t et eſtū.
 ſi delectatōē compūles iſtā nāz aliaūt i d̄fectū p̄tū ſamū ſitū uighe labozū
 ſi p̄p̄at ul' alioz. Vñ exūcātibz delectabile ē amēdē ſitūato aut eſte et i uocādiū ſi
 tienti p̄tūz p̄tūz i uculo reſecto idē iſp̄tūz exiſtit. Itaqz tūlū ſz abūdātiā
 et delectū eſtāā iſerūt idyētibz et cū magis hūc iſtū uulūz p̄tūz. E q̄
 aut delectū iſtellecūalibz cōſendū ē q̄ iſtū magis deſuſtūz ſi ſuauitate magis p̄tūz
 dulcoratūz ac iſtū meliorā q̄o magis abūdātiā copū p̄ſſidet. oꝝ illā delectatōē iſtū
 delectatōē ē meliorē q̄ minus h̄t amēz q̄ ſe p̄tū ad eſtāā. Etudū ſcāꝝ delec
 tatōēz iſerūt p̄ſp̄cābilūz cū iſtū ſit p̄ abſtūctū et iſtū nō labozū delectatōē ſi
 alio: eo fructū meliorā reliq̄ et labozū iſerūt ſuūqz iſtū eſtū labozū. Vñ h̄o i
 dignit̄ rege p̄ſonūz ut laxator iſtū ſp̄ū. Quare hortoz te mi d̄ne nobile origo
 et p̄ſoſū aīo lūz iſtellecūalibz iherē uana et ludiciā deſend. q̄ ut agūz celo
 tūe p̄tūz delectatōē eximie cōm̄tū p̄ſtū libri expōnēz q̄ ad tū honore et gl̄iaz
 oꝝ p̄ ut tua p̄tūz p̄uētia ame flagrauit ut iſtū i hoc libro iſtū d̄ndū ſiue
 tūz pulcorūz colligūz p̄tū labozū.

Hic q̄ de p̄libatūz ad p̄tū redco opus p̄ſe q̄z iſtū. h̄ t̄n̄ aū p̄ ad libz expōz de uenūz
 p̄ p̄mitto q̄dā illū q̄ i p̄m̄yō libroꝝ t̄q̄z iſtū. 2. ad ſp̄alia et p̄tū gdesendūz.
 ſz eē hoc ſublime opus ſi alūq̄ p̄tū iſtū. p̄ q̄ ſit l̄ mā ſiue ſōm̄. 2. q̄ ſiūt aūz.
 3. q̄ ſiūt aūz iſtū. 4. q̄ utilitatūz. 4. q̄ ſit l̄ t̄tūlūz. 6. at cū p̄ p̄h̄ic ſup.

79. Cremona, Biblioteca statale, Fondo governativo, 109 (f. 177r)



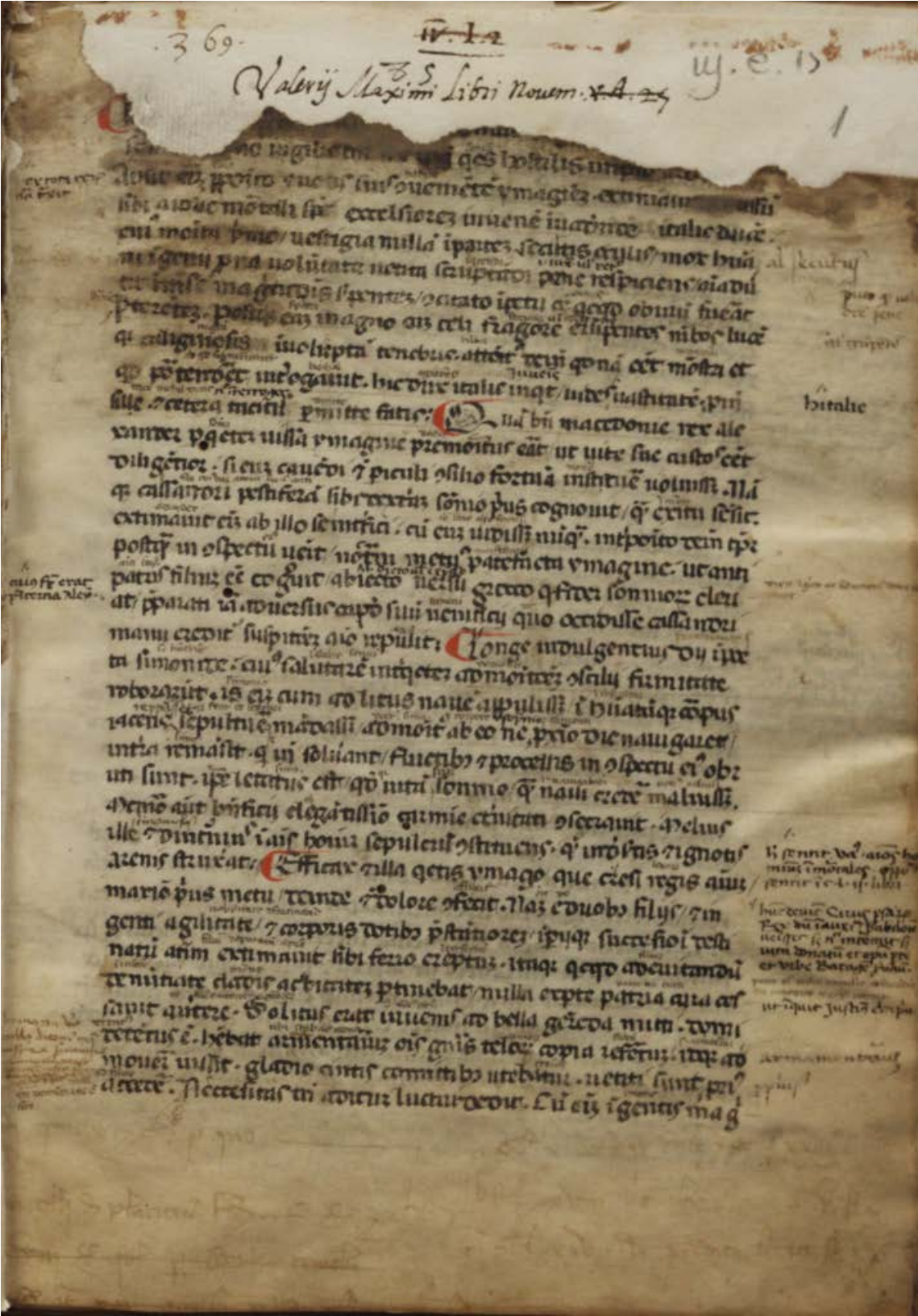
80a. Dresden, Sächsische Landesbibliothek, Dc. 104 (f. 1r)



80b. Dresden, Sächsische Landesbibliothek, Dc. 104 (f. 79r)



81. Düsseldorf, Universitäts und- Landesbibliothek Düsseldorf, K06:050 (framm.)



83a. El Escorial, Biblioteca Real, e. III. 17 (f. 2r)

corpis ab eo cui datus erat p[ri]nce acq[ue] ipius filii retentū sibi
cto in loci sui p[ro] filio dicit. v[er] ut eor[um] tempore scissimū penates
q[ue] ueri sanguis memoria spoliarent[ur] q[ue] falsi sordida contagioe inq[ue] ^{penates}
narent. sed cui plenis imputent[ur] uelis ad simū autat[ur] gratū
ferē impio augusti remō publice trinitis affixus ē. **R**ep[er]tus
ē etiā qui se dicit eē. ^{uiciorū} filii quē ut agnoscer[et] uxor eius
nulla in compelli potuit. **Q**uid trebellus calchi q[ui] asserat
se clonū tuht q[ui] quō dū de bonis eius ostendit i ceteri iurale in
ditū. ^{publ[ic]a} aq[ue] fauorabilis descendit ut vix uictis q[ue] equis sententis
constratio p[ro]p[ri]i uultu relinqueret locum. In illa t[ame]n q[ue]one neq[ue] calip
nie p[er]toris neq[ue] uolentie plebis iudicantiū religio cessit. ^{na heres h[ab]et q[ui]d}
Culto fortius ille q[ui] corneho filia re publica p[er]cente in to
mū larrionis irrupit filiiq[ue] eius pat[er]s p[er]natib[us] expulit uoc
ferando nō illū sed se larrione eē p[er]catis. v[er] postq[ue] a fillana
uolentia cesariana equitas reduxit gubnacula romani ip[er]i
iustiorē p[ar]te obtinēte re publica i publica custodia sp[irit]u p[ro]fuit.
Eodem p[ar]te rei publice i consiliū mēatio mulieb[us] temen
tas mediolani resp[er]sa ē. siquē se p[ro]p[ri]i q[ui] p[ri]nce ac flō ar
ota eēt icendio p[er]isse nichil ad se p[er]tinētib[us] uis in feret. neq[ue] ei
aut tractus ei splendor testis aut cohortis augusti fauor de
esset p[ro]p[ri]i iexpugnabile cesaris constantia uita nepharū p[ro]
siti abire. **I**tem barbarū quēdam ob eximia siluonimē ca
p[er]uicie regni affectantē tamq[ue] anates eēt que a. a. antio
mēptū luce clarus erat q[ui] p[er] tene totus orientis ciuita
tū q[ue] gentiū creoula suffragatione fultū. caput impio demer
imnēs iusto impendere supplicio coegit. **D**eo gr[ati]as.

Valerij maximi. lib[er] nonus hic finem habet.

~~IV. I. 18~~
H. C. 3

204
1

Quam Valerij maximi dictorum factorumq; i
memorabilium liber primus incipit feliciter
RBIS ROMAEE. ex terrarq;
genuum facta simul ac dic-
ta memoratu digna que
apud alios latius diffusa
sunt: quam ut breuiter co-
gnosci possint ab illustrib;
electa auctoribus delige
constitui: ut documenta

summere uolentibus longe inquisitionis labor
absit. Nec mihi cuncta complectendi cupi-
do incessit. Quis enim omis eui gesta modi-
co uoluminum numero comprehenderit aut
quis compos mentis domestice peregrineq;
historie seriem felici superiorum stilo condi-
tam uel attentiore cura uel prestamiori
facundia traditurum se sperauerit. Te igitur
huic cepto penes quem hominum deorumq;
consensus maris ac terre regimen esse uo-
luit. Certissima salus patrie Cesar inuoco:
cuius celesti prouidentia uirtutes de qb;
dicturus sum benignissime fouentur. Mita
seuerissime uindicanur. Nam si prisca ora-
tores a loue optimo maximo bene orti sut.
Si excellentissimi uates a numine aliquo pri-
cipia traxerunt. mea paruat eo iustus

84. El Escorial, Biblioteca Real, g. III. 13 (f. 1r)

Valeat maximus favorum et dictorum memorabilium liber primus
incipit. In Capitulo primo. De Religione. 12. De religione
13. De divitiis. 14. De prodigiis. 15. De sompniis. 16. De curia
civilis. Prohemium

Abiis vome exte. arum q. generat. facta simul ac dicta. in
patu dno. i. q. apud alio. planu. distilla sunt. q. ut breviter ex
nostris possint. ab illustribus electis. auctoribus deligere. et ab illis
doctissimis timere. volentibus longe. inquisitionis labor ablu. Nec michi
tu complectendi cupido. meritis. Quis enim omnia. in gestis. modici voluminum
numero. comprehenderit. aut quis. composuerit. domesticos. peregrinos. q. hi
toris. servent. felix. superiori. stilo. conditam. vel. advenire. cura. vel. prestim
ori. suavia. traditurus. se. speraverit. Deig. tur. tibi. hinc. ex. te. pones. que
hominis. deo. q. ostentis. mans. ac. tere. regime. esse. voluit. ex. n. lina. salus
patris. celis. in. d. e. u. g. re. l. e. t. h. p. r. o. m. d. e. n. a. i. u. v. i. t. e. s. d. e. q. u. i. b. u. s. d. i. c. t. u. s. s. u. m.
b. e. n. i. g. n. i. s. s. i. m. e. s. o. u. e. n. t. u. r. i. u. a. s. s. e. u. e. r. i. s. s. i. m. e. i. u. d. i. c. a. n. t. Nam. si. p. r. e. s. t. i. t. u. t. o. r. e. s.
ab. i. o. n. e. o. p. t. i. m. o. m. a. x. i. m. o. b. e. n. e. o. r. d. i. s. u. n. t. si. e. x. c. e. l. l. e. n. t. i. s. s. i. m. v. a. t. o. a. m. m. i. n. e. a. l. i. q.
p. r. i. n. c. i. p. i. a. t. u. r. e. u. n. c. i. e. n. a. p. a. r. t. u. r. e. s. e. o. i. u. s. q. u. i. a. d. f. a. v. o. r. e. s. t. u. n. q. d. e. c. u. r. e. r. e. q. d.
c. e. t. e. r. a. d. i. v. i. n. i. t. a. s. o. p. t. i. m. e. n. t. i. g. i. t. u. r. e. u. a. p. r. e. s. e. n. t. i. f. i. d. e. p. a. t. e. n. s. a. u. t. o. q. f. i. d. e. r. i. p. a. r.
u. i. d. e. t. u. r. Q. u. o. p. e. x. i. m. o. f. u. l. g. o. r. e. m. i. l. e. n. t. i. e. r. i. m. o. n. i. t. u. s. n. o. l. i. t. u. s. m. e. l. i. t. e. a. l. a. c. r. i. t. a. t. e.
a. c. c. e. s. s. i. t. R. e. h. q. u. o. s. e. n. i. q. d. e. o. s. a. c. c. e. p. i. m. u. s. r. e. l. a. t. e. s. d. e. d. i. m. i. s. s. i. s. e. t. q. u. o. m. a. g. i. m. a. u. n. t.
a. c. i. l. i. t. u. s. d. e. o. p. p. e. t. e. r. e. m. a. m. m. o. e. s. t. d. e. c. o. n. d. i. c. i. o. n. e. e. i. u. s. l. i. m. i. t. a. t. i. s. d. i. l. l. e. c. t. a. m. **M. a. i. o. r. e. s.**
s. i. a. n. t. s. o. l. l. e. m. p. n. e. s. q. u. e. r. i. m. o. n. i. a. s. p. o. n. t. i. f. i. c. i. u. s. i. n. e. n. a. b. e. n. e. g. r. e. d. a. r. i. u. m. r. e. c. u. s.
a. u. t. e. r. i. t. a. t. e. a. u. g. u. r. u. s. o. b. s. e. r. v. a. t. i. o. n. e. o. p. o. l. l. i. m. i. s. p. r. e. d. i. c. a. n. o. n. e. v. a. t. u. s. l. i. b. r. i. s. p. o. r.
t. e. n. t. o. r. u. m. d. e. p. u. l. s. i. s. e. r. u. l. e. n. d. i. s. c. i. p. l. i. n. a. e. x. p. l. i. c. i. t. u. l. o. u. e. r. u. n. t. p. r. e. s. t. o. e. n. i. q. m. t.
t. r. i. t. o. r. e. b. u. s. d. i. v. i. n. i. s. o. p. e. r. a. d. a. t. u. r. e. i. u. s. a. l. i. q. u. i. d. r. e. m. e. n. d. a. n. d. u. s. e. s. t. p. r. e. v. e. n. i. o. n. e. a. t.
e. x. p. o. s. e. n. d. u. s. v. o. t. o. e. i. u. s. e. x. s. o. l. u. e. n. d. u. m. g. r. a. t. u. l. a. t. i. o. n. e. e. i. u. s. i. n. q. u. e. r. e. n. d. u. s. v. e. l. p. e. n. s.
v. e. l. s. e. r. v. i. b. u. s. i. m. p. a. r. t. i. t. o. e. i. u. s. s. o. l. e. m. p. n. i. v. i. t. u. p. e. r. a. g. e. n. d. u. s. s. u. a. r. t. i. a. s. q. u. o. e. n. a. t. u. r.
o. s. t. e. n. t. o. r. u. n. c. f. u. l. g. u. r. u. s. d. e. n. i. t. i. o. e. s. p. r. o. a. u. g. u. r. i. u. r. **De religione. cap. i. m. p. r. i. m. u. s.**

Antum autem studium antiquum non solum servande sed etiam ampli
tunde religionis sunt ut florentissima et opulentissima civitate. De
cum principis filij senatus consulto singulis civibus populis et peregrinande
sacro disciplina gratia traderet. Ceteri qui more prope venerari instituerunt

diat sicut et si...
libris portentes...
q. remanet...
a. u. t. e. r. i. t. a. t. e. a. u. g. u. r. u. s. o. b. s. e. r. v. a. t. i. o. n. e. o. p. o. l. l. i. m. i. s. p. r. e. d. i. c. a. n. o. n. e. v. a. t. u. s. l. i. b. r. i. s. p. o. r.
t. e. n. t. o. r. u. m. d. e. p. u. l. s. i. s. e. r. u. l. e. n. d. i. s. c. i. p. l. i. n. a. e. x. p. l. i. c. i. t. u. l. o. u. e. r. u. n. t. p. r. e. s. t. o. e. n. i. q. m. t.
t. r. i. t. o. r. e. b. u. s. d. i. v. i. n. i. s. o. p. e. r. a. d. a. t. u. r. e. i. u. s. a. l. i. q. u. i. d. r. e. m. e. n. d. a. n. d. u. s. e. s. t. p. r. e. v. e. n. i. o. n. e. a. t.
e. x. p. o. s. e. n. d. u. s. v. o. t. o. e. i. u. s. e. x. s. o. l. u. e. n. d. u. m. g. r. a. t. u. l. a. t. i. o. n. e. e. i. u. s. i. n. q. u. e. r. e. n. d. u. s. v. e. l. p. e. n. s.
v. e. l. s. e. r. v. i. b. u. s. i. m. p. a. r. t. i. t. o. e. i. u. s. s. o. l. e. m. p. n. i. v. i. t. u. p. e. r. a. g. e. n. d. u. s. s. u. a. r. t. i. a. s. q. u. o. e. n. a. t. u. r.
o. s. t. e. n. t. o. r. u. n. c. f. u. l. g. u. r. u. s. d. e. n. i. t. i. o. e. s. p. r. o. a. u. g. u. r. i. u. r. **De religione. cap. i. m. p. r. i. m. u. s.**

86. El Escorial, Biblioteca Real, M. II. 21 (f. 1r)



Magis romae

omnes clarissime mat-
chis memorandae
autons reus alet
mente de valez
maxim maxam
deu qz com pedu
exponit ad simi
vema dillatans
obsant de lauanq

luato am finone. aduiz opus
fimoz p oia multoz uolunt. sed
apluribz uozozum. Pareto fame
libris ur et tibi placidm et alioz
suastiam uoz. Tu quidem vir
ab uenite etate pietate insignis
relementa que pculatiz uiaz
pimapiuz hoim deo similes sic
i uer an alitionz nois mo ope
gloriosis. Gloriam siquidz pome
zei studiuu modifiaoz ope ien
ti i fiat em auquiliuz coar quo
nichil claruz sol subse vidit glo
riatuz est vltim qua tuenent
lateritiam relinquere marmora.
Ita ut illuz pmaxp ream quaz tuen
ms asseruam lateritiam fecit. Inuic
ma ualle acem certuzi sublimis et se
u inerpugnabili ope iur poram au leo ma
gnanimitz mambat. Et cetera mema lu
quam magnifico sumptu sed maiore aie m
uise fabricata moze agripz qzqz pedibz qz
vulle aarbusime afflictauz. ream qiaz
pferatiz etate coluist. nempe neglecta for
ma corporz qua sine pollebaqz liboz au
distine semp laqz hionaz. pmaxpue li
uuz qui nullum huit paxem romano gla
dio illustuz romanaz celebranda gesta
reant. inter quoz uiltuz cesarem tuo uize
paxomis. Perlam pxiemam gloriam ato
attingam que in sola virtute ofisat. Cuz
hac tempestate ai victoz prestanzoz signi
for puzi romana celiaz uelut nauicuz
peti inter tot fluctuz turbinez apmiaz
solus insepide uiuit inter multoz dnoz
i populoz rebellionz scruenentz maguo
u cum dferant. Cuz sancti inter pro
ceuz munitiam colunt. Cuz constanti
promissa suauit suoz qz habundantuz
bucbaa exoptant. Cuz inqz in tante
virtutis au nichil distiale uideat. pre
puz amulata maiore multa que snt.
Necquiqz rignatuz in aduersitate con
stantoz in infirmitate paxioz i puz
locantoz de quo dia pot illud quod de

esare aere. Nichil inquit solebat o
bluuta nisi mutaz.

Distone antiquoz utiles
sunt ad danda bona co
silia auita.

Artholoz terao
ethioz comendanz nobilissim oia
roem i au' moralissimo ope uelut in
speculo relucet exempla virtutis. i bna
na uia singulaz quodam dapnate de
ozituz. Erucerbis proposita thematicz duo
ostium breuiter eliauz que excellenti
fimi autouz laude celebrant extollit
quoz primuz est comodinus in se fuerit
sa quod tangat i uide premilla cu di
distone antiquoz utiles sunt. fm frue
uoluntz in aliis luminosa quod tangit
cum de addanda bona consilia auita.

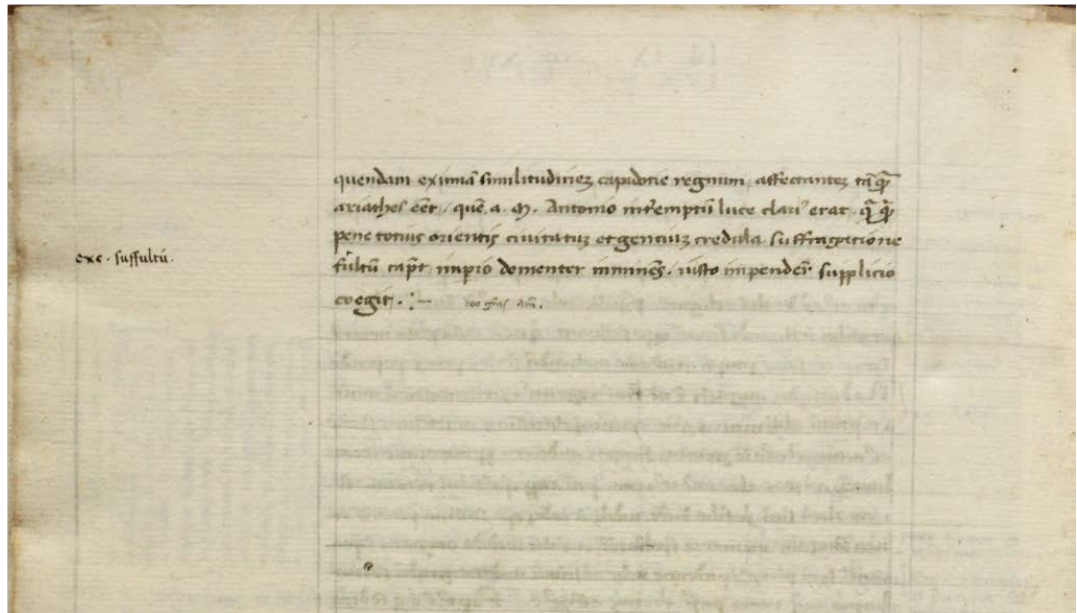
Cura puz breuiter aduertendu e q
aut horlez raly magni phidexna mo
ralem tuz deuz sciencia subdituz i
thouze. Valerius autz pluibz proficere
cupientz iam audidit puzioz exempla
ritez i possue. Illuz em vnoz anti
quoz melia gesta paxuoz ac puzi
gens phia paucaz nua oozit breuiter
i fm stentiaz vazoniz in suo libro sen
tentiaz ellucantissimz genituz docendi e
studuz exemploz. quod eleganter dda
ut luculentuz orator Tulluz pmo de
oratione sic inquit. Hystoria ipoz
tehs iur ueritatuz vna memoie mag
thuz iur nua ueritatuz quoz alio me
lius qz oratoris officio consistat. Sicut
em dalehae est in sim scientiaz dabi
ita rethorica moraliaz. Nichil est recte
sine exemplo doctuz aut dicituz. teste
em senecta. i reue est quod e p exempla.
Ite breuissime de puz. Cuz quod tan
gituz in rethorice prelebituz est fructuoz
iaz in aliis luminosa. Cuz quod e ad
uertendu em qniaz fuz iurum e roma
nuz magis rethoricez urbuqz i gubernatoz
ream publicaz. tim virtuosoz qz puzi
ualeant agenda copiosuz fructuuz. Em
em augustinu vbi de virtutibz loquitur.
Nulluz virtuosuz ppo romano vbi de
vicijs. Nulluz virtuosuz. Quod conside
tamz ualeant iur romanz altitudo cul
le procedentz preclarissimaz virtutuz ro
manoz i rethorica vicia dicit breuiter
colligenda. Quannum ad primu dicit
augustinu libro primo problemati. Nu
qz ulla res populi maior nise sanctoz n

causas multo excellentissima dona ipse
romano ad suorum suorum. Et quia scie-
bat ipse romani non acceptis aut
quod imitabat ipse redire totum aut
i forma omni velle apti scire scire quia scie-
vnam cupiam. Et sic iste fuit duplici-
ter liberalis. primo quia dona misit. se-
quia prout sibi et prout de mittendo
i forma et modus quod dona acceptant. mo-
dus. i. sexcentis frumenti. i. habitum
victorie. i. in forma cuppe. victoria est
genus cuppe. voluntate. Comeditur
leuis hieronymus duplicat. Nota quod iste
fuit apud romanos in imitatio romanorum
ipse primum belli punice. sed fuit tam cito
effugit quod dixit ante spectum quod sen-
sisset bellum et semper post amicum
romanos.

Subiectam. Hic ponit vitam
ex extremis restituta talis. In eadem vero
ne scilicet quidam qui dicebatur galus
dux cuiusdam civitatis scilicet que dicebat
agrorum inue vero dicitur quod dicitur
supercessit omnes huius mundi sua munera
contra. Penno enim ipse fuit liberalissimus
in faciendo sepellere corpora mortuorum huius
sumptibus. Faciebat fieri spectacula lu-
dorum. faciebat quicquid sumptuosissima.
Suavitudo omni pauperibus. i. dantibus
vitiis pauperibus. Recipiebat omnes hospi-
tes in suo venientes. Item una die simul
semel recepit quingentos equos quos deo
decuritate golla et appulia qui illar te-
posuere manus dederunt spolia et romani
navigari quos omnes ipse paucis reddidit.
Propter que tot bona opera omnes intercede-
bat ad deos pro eo quod sibi darent longam
vitam. pro eo quod modum et hunc
per cordia ipsius liberalitatis edebantur
faciebant vitiis penatibus. i. domibus nobi-
libus quas habebat et vitiis. Pastas et vitiis
i. domibus quas habebat vitiis collocato e-
verbum imperatum. i. si tu ex gratia
parte collesibus artas et exordibus
i. et attingibilibus et non exaudibilibus
clausuris. i. clausuris firmatibus et clau-
bus obsequans nonne aliquando estan-
torem existimes illam imponere et
hanc custodiam. Et loquitur Valerius

quasi promerit avaricia detestanda a te
detestanda. cui proprium est et exordibus
archas tenet. Vno avarus teste sine
ai in prouerbis nisi cum mortis ni-
chil recte agit. Quo testante sapientia
nichil est stultius. aliquando igitur
i. in fine et

Supplicat libri quartus valeus maximus



88b. El Escorial, Biblioteca Real, N. II. 14 (f. 138v, parz.)

mano B

CVALERII MAXIMI DE FACTIS ET DICHS
MEMORABILIBVS ROMANIS ET EXTER
NIS AD TIBERIVM CAESAREM TERTIVM
IMPERATOREM A PROLOGVS INCIPIT



VRIBIS ROMA E
exterarumq; gentium sacra
simul ac dicta memorata dig
quae apud alios latius diffusa
sunt q; ut breuiter cognosci possit
ab illustribus electa auctoribus
deligere conitatu; ut documeta
tamere uolentibus longae inquisitionis labor absit. Nec
mihi cuncta complectendi cupido incesit. Quis eni om
aeu gesta medico uoluminum numero comprehenderit
Aut quis compos mentis domesticae peregrinae q; histore
seriem felici superiori stilo conditam uel attentioni cura
uel praestantia sacra traditurum se sperauerit. E
igitur huic coepto penes quem hominum deorum que
consensus maris ac terrae regimen esse uoluit certis
sima salus patriae Caesar inuoco: cuius caelesti pro
dentia uirtutes de quibus dicturas sum; benignissime
fouentur uicia seuerissime uindcantur. Nisi aut si
prisci oratores ab Ioue optimo maximo bene orsi sunt
& si excellentissimi uates a numine aliquo principia
traxerunt: mea paruitas eo iussu ad fauorem tuum
decurret: quo caetera diuinitas opinione colligitur
tuq; praesenti fide paterno auctoq; sideri par uideatur.
Quorum eximio fulgore multum caerimonis nostri in
clitae alacritatis accessit. Reliquos enim deos accepim
Caesares dedimus. & quoniam mutuum a cultu deoz
petere in animo est: de condicione eius summati dixam.

DE HONORATA RELIGIONE.
MAIORES. Statas solemneseq; caerimonias pon
tificum scientia benegerendarum rerum. Aucto



n^o 4

89. El Escorial, Biblioteca Real, N. II. 15 (f. 9r)

1140

Incipit ualeant
de religione.

ij. n. 9

his sone exarumq gentiu fta simul ac dicta memorant
digna q ap aloplaria difusa fut q ut dicunt apofeci possit
ab illis tribz electa auctoritate deligere qstiuu dnt docimta ficut
uolentibz lo qe iquu ftois labor adfit Nec m nra oporet di
cupido iocellit. Quis eia omis eui qstia modio uolumini nio co
phenderit. Aut quis opit metri e. domestice peregrineq uolui
ferie felici supior stilo oditq. al artenciau am. al ptau
fuaudiu ruidituu se sprauetit. De q hauc cepto pnes quez

hous deoz qnsentis maris ac tye regim ee uoluit. ac uulua salu pntie Ce
sar dicat. Cum celesti pudenta. iurup de pubi dictuzus suz. benignus se foueru
iuaa fceuerisse iudicant. Na si psci oratores a lone optio maximo bñditi fut.
Si coculentissimi uates a nute aliz pnapia traueant. mea par ut res uultuz
ad fuaudiu tuu demerit. q ceta diuinitas opite colligit. tua pnti fice. pino autuz
fidei par uideri. quoz eximo filoz e. multu cerimonis nra felice claritate
accellit. deoz eu reliquos accepimus. Cesares dedituz. Et qm utru a cultu deo
pne. fiao est. de adicoe eius sumit diffiam.

De Religione. c. 1.

explicati

Moisit status soleneq cerimonis pontificu scia bn qcedat qm autuz
aupus obfuaie Apolinis pdicndae uatū libuz paratuz depulsi etrusca
disciple exa uoluerūt.

Pisio eia istitutu rebz diuisopa dat. cu aliud comedandu e. fentoe. cu oyo
cedu uoto. cu soluudu qritulatioe. cu iquedu certu ul ioribz ipulito. cu fo
lomu ritū parudu sacrificio. q et oñtoru ac fulguz denuciatuz pcuānt.

Mantū ar studiu antiquis nō solu suande. h. et amplitudine religiois ficut. ut
florentia tu et opulencia ciuitate deoz pnepu filij reuatus glubio singlis
Et huc ne iplis pcepte sacraz discipline qm tude rent.

Queriqz quā more greco ueneratū istituerat sacerdotē adollia. cu id opida nuda
cuiusqz accepiss nom Calchidias petereut. ut ut aly dicat Calphoni ne
doe uetustis ritibz perita deoz Antistes.

Ceres

Quapoz i uibe pulcherru repluz hieut greco nura al ritu moniti si diluz libuz
am uroz dca pspicadi miserūt.

Metellus
postumus

Item matru deuz sepe nio impatoz nra optes uetozuz suscipia uota pssimū
te pofeti soluuz.

Metelluz uo pontifex maxi postumū gluz e iudeqz flamine masculine adbelū qe
reudu Africi peretes. ne a sacris disceret multa dicta uulu exdi passus
nō e. Reliquozq sumū ipozū eissit. quo tuoz se postumū nācio certimū cōmissuz.
nō uidebat cerimonis martis dectuz.

Laudabile duodeci fasces. religiosus obsequiu. laudabilioz quatuoz et uigiti
i sili re obedientia. N tiberus oia greco ad colle gūi auzuz. lura ex puica
missis. qbz sig fiambat se cu libroz ad sacra pte se fer ptinētes. uadit se uao
tabernaculu captū comituz gluluz. qm se fecisset. Ez qre ab auzpuz. ad fent
tu relata ussu est. Sauri. qulus e galis. Scipio nascia e Carthā Romā redire
uuz et se gluluz abduceut.

prel
n. co. chl
in. ceterq
C. claud.

Qonsili nō publi celi. mare corneli. Gne Cereuz. Gaus claudi. qm ceta uuz
curose. Amota deoz imactalu arispuary qitibi. belluz dūfio. Flamino abire

Calchidias.
Calphonia.
Etruria.
Metellus.
Tiberius.
Gne Cereus.
Gne Claudius.
Scipio.
Cornelius.
Flaminius.